

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2024, c. 10, s. 2: 543-580

Âsım Kıraatinin Kur'ân Meâllerine Yansıtılmaması Üzerine Bir İnceleme: Ahzâb Sûresi 33. Âyeti Örneği

An Examination of the Inability to Reflect 'Âsım's Recitation in Qur'ânic
Translations: The Case of Verse 33 of Sûrah al-Ahzâb

Ahmet TAŞDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Kur'ân-ı Kerîm Okuma ve Kıraat ABD,
Asst. Prof, Siirt University,

Faculty of Theology Department of the Qur'ân and Qirâ'ât
Ahmet.tasdogan@siirt.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7309-2861

DOI: 10.47424/tasavvur.1518479

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18 Temmuz / July 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Eylül / September 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Taşdoğan, Ahmet. "Âsım Kıraatinin Kur'ân Meâllerine Yansıtılmaması Üzerine Bir İnceleme: Ahzâb Sûresi 33. Âyeti Örneği". *Tasavvur - Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 10/2 (Aralık 2024): 543-580.
<https://doi.org/10.47424/tasavvur.1518479>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdağ, 59100 Turkey.

CC BY-NC 4.0

Öz

Günümüz Türkiye'sinde bireylerin çoğunluğu Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak için meâllerden yararlanmaktadır. Ancak bir dilin başka bir dile çevrilmesindeki zorlukların yanı sıra çoğu meâlin herhangi bir usule dayanmaması sorun olmaktadır. Kıraat farklılığı bulunan bir kelimenin, ülkemizde okuyuşu tercih edilen kıraat imamından farklı bir kıraat imamına göre çevrilmesi, bu usulsüzlüğün sonuçlarından biridir. Bu tür tercümelemler, elimizdeki Kur'ân metninde bulunmayan bir kelimenin anlamının meâllerde yer almasına sebep olmaktadır. Çalışma, Ahzâb sûresinin 33/33. âyetinde yer alan "قُرْآنًا" kelimesindeki muhtelif kıraat vecihlerini ve bunların Kur'ân'ın Türkçe meâllerine yansıtılamamasını konu edinmektedir. Çalışmada, kıraat farklılıkları ekseninde sözcüğün morfolojik yapısına dair belirtilen görüşlerin izi sürülmekte, bunların, ilgili âyetin anlam ve yorumuna olan etkisine değinilmektedir. Ardından inceleme konusu olan sözcüğün Türkçe meâllerdeki çeviri şekilleri ele alınmakta ve bu meâllerin esas aldıkları kıraatlere dikkat çekilmektedir. Elde edilen bilgiler metin analizi ve mukayese yöntemi kullanılarak irdelenmektedir. Çalışma, Kur'ân meâllerinde yöntem problemi olduğunu ve meâl yazarlarının Âsım kıraatine uygun çeviri yapmadıklarını söylemeye çalışmaktadır. Ayrıca kıraat farklılıklarını çevirilere yansıtmanın meâllere zenginlik katacağını ortaya koyma amaçlıdır. Ülkemizde tercih edilen Âsım kıraatinin Hafs rivâyetine göre okunan söz konusu kelimenin Arap dili kuralları açısından hiçbir dayanağının olmadığı iddiaları, çalışmayı değerli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kıraat, Kıraat-Meâl İlişkisi, Ahzâb sûresinin 33. Âyeti, Karne Kelimesi.

Abstract

In today's Turkey, many people use Qur'anic translations to understand the Qur'ân. However, in addition to the problem of translating one language into another, there is also the problem that most translations are not based on any methodology. To translate a word which has a difference in qirâ'ât according to a different imam of qirâ'ât and not according to the preferred imam of qirâ'ât in our country, is one of the consequences of this methodlessness. Such translations cause a word that is not found in the Qur'anic text to be included

in the translations. The study deals with the various qirā'āt versions of the word “قَرَأَ” in the verse 33/33 of Sūrah al-Ahzāb and their reflection in the Turkish Qur'ānic translations. Likewise, the study traces the views on the morphological structure of the word on the axis of qirā'āt differences and touches upon their impact on the meaning and interpretation of the relevant verse. Then, the translations of this word in the Turkish Qur'ānic translations are analyzed and the qirā'āt on which these translations are based are pointed out. The information obtained is analyzed through textual analysis and comparison. The study aims to reveal that there is a methodological problem in the translations of the Qur'ān, that the translations have not been done in accordance with the qirā'āt of 'Āṣim, and that reflecting the qirā'āt differences in the translations will enrich the translations. The claims that the word in question, which is read according to the Hafs narration of qirā'āt of 'Āṣim preferred in our country, has no basis in terms of Arabic language rules make this study valuable.

Keywords: Tafsīr, Qirā'āt, The Relation of Qirā'āt and Qur'ānic Translations, Al-Āyat 33 of Sūrah Al-Ahzāb, The Word Qarna.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak, her Müslümanın temel arzusudur. Ancak Arap olmayan Müslüman halkların Arapça bilmemeleri, meâl yazma ihtiyacını doğurmuştur. Böylece Müslümanlar, Kur'ân-ı Kerîm'i meâllerden okuyarak anlamaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda Arapça konuşamayanlar/bilmeyenler, dinî tefekkürlerini çeviriler yoluyla beslemiş ve Kur'ân'a dair bilgilerini bu tercümelemlerden edinmişlerdir.¹ Nitekim Türkiye'de hemen her İslâmî grup veya cemaat kendine uygun bir meâl bulma ya da hazırlama ihtiyacı hissetmiştir.² Öte yandan kimi mütercimlerin meâl hazırlarken sağlıklı ve tutarlı bir çeviri yönteminden yoksun bir şekilde Kur'ân'ı çevirmeleri, emek harcamadan daha önceki

¹ Cüdane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005), 15.

² Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 39.

meâllere başvurmaları, birbirinin kopyası olan³ yüzlerce meâlin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu meâllerin en ciddi zaafı ise yöntemsizliktir.⁴ Türkiye'de kıraati tercih edilen Âsım b. Behdele'nin (öl. 127/745) Hafs b. Süleyman (öl. 180/796) rivâyetinin bazen çevirilere yansıtılmaması da bunun bir sonucudur.⁵ Bu durum, Kur'ân'ın Türkçe çevirilerinin çoğunun belirli bir yöntem veya esasa dayanmadığının veya mütercimlerin kıraat bilgisinden yoksun⁶ ya da kaynak dil konusunda yetersiz olduklarının⁷ göstergesidir.

İslâm dünyasının büyük bir çoğunluğunda Kûfe kıraat imamı Âsım kıraatinin Hafs rivâyeti tercih edilmektedir.⁸ Ülkemizdeki Mushaflar, Âsım'ın râvisi Hafs tarafından nakledilmiş Kur'ân kelimelerinin yazılı halini ihtiva etmektedir. Kıraat farklılıkları bulunan bir sözcüğün Âsım kıraati dışında diğer kıraat imamlarının okuyuşları göz önünde bulundurularak tercüme edilmesi,⁹ tercih

³ Örneğin, Edip Yüksel ve Mustafa Sağ meâllerinin kopya meâl olduğu bazı çalışmalarda irdelenmektedir. Detaylı bilgi için bk. Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, 180, 240; Hikmet Koçyiğit, "Günümüz Türkçe Kur'ân Mealleri Üzerine Bir Tasnif Değerlendirmesi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (Aralık 2017), 111-112.

⁴ Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, 46, 127.

⁵ Merve Boşnak, *Kur'ân Meallerindeki Hataların Sebepleri (Seçme Mealler Çerçevesinde)* (İstanbul: M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 93.

⁶ Abdulcelil Candan, "Meâl ve Tefsirlerde Görülen Bazı Sözcük ve Deyim Hataları ile Bunların Önemli Nedenleri", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 1/3 (Aralık 2001), 90.

⁷ Abdulcelil Bilgin, "Kur'an Meallerinde Özne Yanlışlarının Neden Olduğu Çeviri Hataları", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Şubat 2017), 66.

⁸ Konu hakkında genel bir değerlendirme için bk. Yakup Yüksel, "Kıraatlerin Mâhiyeti ve Tarihi", *Mevzu - Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (Mart 2021), 127-168; Hasan Hüseyin Havuz, *Usûlî ve Ferşî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be ve Hafs Rivayeti)* (Bursa: Bursa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022).

⁹ Örneğin, İzmirli İsmail Hakkı, Hasan Basri Çantay, Mustafa Öztürk ve Kur'ân Yolu meâllerinde kıraat farklılıklarının dikkate alındığı bazı çalışmalarda ortaya konulmaktadır. Öte yandan Rahim Tuğral, incelediği dokuz meâlin kıraat farklılıklarını dikkate aldığını belirtmektedir. Detaylı bilgi için bk. Rahim Tuğral, "Günümüz Türkçe Tefsir ve Meallerde Kıraat Farklılıklarının İzleri" (Tefsirin Dünü ve Bugünü Sempozyumu, Samsun, 1992), 203, 204; Ali Temel, "Kırâat Farklılıklarının Meale Yansıtılması - Mustafa Öztürk ve Kur'an-ı Kerim Meali Örneği", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 22/2 (Aralık 2022), 362; Hacı Önen, "Kıraat Farklılıklarının Meâllere Yansıması: Hasan Basri Çantay ve Kur'ân Yolu Mealleri Örneği", *The Journal of Academic Social Science Studies* 1/54 (Bahar 2017), 601; Mustafa Sağlam, "Kıraat Farklılıklarının Meale Yansıtılmasıyla İlgili İyileştirmeye Açık Alanlar: Kur'an Yolu Meali Örneği", *Meallerde Geliştirmeye Açık Alanlar*, ed. Bayram Köseoğlu

edilen kıraat imamının okuyuşunu/kelimenin anlamını yansıtmaması bakımından çelişkili bir durumdur. Bu yaklaşım, Kur'ân metninde yer almayan tercümelerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.¹⁰ Elbette sahih kıraatlerin tercihinde herhangi bir problem söz konusu değildir. Zira Hz. Peygamber, yedi harf ruhsatının bir sonucu olarak vahyin farklı lehçelerde okunmasına izin vermiş ve bunu kendisi de uygulamıştır. Ancak hayatının genelinde Kureyş lehçesi üzere Kur'ân'ı okumaya devam etmiştir. Bu konuda sahâbîler de kıraatler arasından tercihte bulunmuşlar, akabinde tâbiîn de aynı yolu takip etmiştir.¹¹ Ancak çoğu meâlde öne çıkan asıl sorun, farklı kıraat vecihlerinin söz konusu olduğu bir kelimenin çevirisi yapıldığında hangi kıraate göre âyetin meâlinin verildiğine dair bir bilginin yer almamasıdır. Bazı meâllerin önsözlerinde yer yer farklı kıraatlerin esas alındığının belirtilmesi,¹² bir nebze de olsa bu konudaki yöntem sorununu çözmeye yönelik bir girişim olarak addedilebilir. Bu doğrultuda kıraat farklılığının bulunduğu kelimeye dikkat çekilerek parantez içinde bilgi verilmesi veya dipnot/açıklama yoluyla da bunun okuyucuya bildirilmesi önem arz etmektedir.¹³ Aksi halde bir kelimenin Mushaf'ta var olan şekliyle değil, başka bir kıraat vechine göre tercüme edilmesi, bu kıraatten haberi olmayan meâl okuyucusuna, söz konusu kelimenin anlamının Âsım kıraatine göre olduğu izlenimi uyandırabilecektir. Bu şekilde bir kullanım, ilgili kelimedede

- Mustafa Güvenç (Ankara: D.İ.B. Yayınları, 2021), 204; Mustafa Sağlam, "Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâlî'nde Kıraatlerin Ele Alınışı ve Kıraatlerden Yararlanma Biçimi", *Kur'ân Meâlleri: Sorunlar, Çözüm Önerileri*, ed. Murat Serdar vd. (İstanbul: Kitap Dünyası, 2023), II/447-472; Fatih Çelikel, "Ferî Kıraat Farklılıkları Bağlamında Bazı Kur'ân Meâllerinin Mukayeseli Tahlili", *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 15/1 (Haziran 2024), 83.

¹⁰ Tuğral, "Günümüz Türkçe Tefsir ve Meallerde Kıraat Farklılıklarının İzleri", 204.

¹¹ Mehmet Ünal, "Bir Kıraat Terimi Olarak 'Hüccet'in Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi", *İslami Araştırmalar Dergisi* 17/1 (2004), 72; Mehmet Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 174.

¹² Söz gelimi Abdülkadir Şener, Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım ile Mustafa Öztürk ve Mustafa İslamoğlu, meâllerinin kıraat farklılıklarını yansıttığını, yeri gelince bunu ilgili âyetlerde açıklama yoluna gittiklerini ifade ederler. Bk. *Yüce Kur'an ve Açıklamalı - Yorumlu Meali*, çev. Abdülkadir Şener vd. (İzmir: TDV Yayınları, 2014), 9; *Kur'an-ı Kerim Meali (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)*, çev. Mustafa Öztürk (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 28; *Hayat Kitabı Kur'an: Gereğçeli Meal-Tefsir*, çev. Mustafa İslamoğlu (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), XIX.

¹³ Yunus Emre Gördük, "Tefsir-Meâl İlişkisi Üzerine Bir Analiz: Bakara Sûresi 184. Âyetin Türkçeye Aktarımı Örneği", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/3 (Aralık 2020), 1460.

âyetle hiçbir alakası olmayan bir anlamın bulunduğu dair yanıltıcı bilgiler sunmuş olacaktır. Mesela çalışmanın konusu olan sözcük, Âsım kıraatine göre “oturun”, diğer kıraatlara göre hem “vakarlı olun” hem de “oturun” anlamına gelmekteyken,¹⁴ Kur'ân çevirilerinde “vakarlı olun” anlamının tercih edilmesi, bu tercihin Âsım kıraatine göre olduğu vehmine yol açmaktadır. Halbuki Âsım kıraatine göre kelimenin “vakarlı olun” anlamında çevrilmesi, sözcüğün morfolojik yapısı açısından mümkün değildir.¹⁵ Bu durum, herkes tarafından anlamı bilinen ve “yedi” manasına gelen “أَكَلٌ” fiilinin “içti” şeklinde tercüme edilmesine benzemektedir. Buradan hareketle bu şekildeki çevirilerin hatalı bir çeviri olduğu çıkarımına bile ulaşılabilir.¹⁶ Zira bu minvalde sunulan anlam, ülkemizdeki Mushaf metninde yer alan kelimenin asıl karşılığı değildir.

Bizi bu çalışmayı hazırlamaya yönlendiren asıl etken, Ahzâb sûresinin 33/33. âyetinde geçen “قَرْنَ” sözcüğünün Âsım kıraatine uygun bir şekilde meâllere yansıtılmaması ve bu duruma dikkat çekilmemesidir.¹⁷ Ayrıca İslâm dün-

¹⁴ Ebû İshâk İbrâhîm ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve 'i'râbüh*, thk. 'Abduh Şelebî (Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1408/1998), 4/225.

¹⁵ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân* (Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1403/1983), 2/342.

¹⁶ Boşnak, *Kur'ân Meallerindeki Hataların Sebepleri*, 92.

¹⁷ Kıraat farklılıklarının meâllere yansıtılması bağlamında kaleme alınmış ancak inceleme konusu olan Ahzâb sûresinin 33. âyetine temas edilmeyen çalışmalar tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır: Tuğral, “Günümüz Türkçe Tefsir ve Meallerde Kıraat Farklılıklarının İzleri”; Temel, “Kıraat Farklılıklarının Meale Yansıtılması - Mustafa Öztürk ve Kur'an-ı Kerim Meali Örneği”; Sağlam, “Kıraat Farklılıklarının Meale Yansıtılmasıyla İlgili İyileştirmeye Açık Alanlar: Kur'an Yolu Meali Örneği”; Önen, “Kıraat Farklılıklarının Meâllere Yansımaları: Hasan Basri Çantay ve Kur'an Yolu Mealleri Örneği”; Yakup Yüksel, “Kıraat Farklılıklarının Meâllere Yansıtılması Sorunu (İsra ve Kehf Sûreleri Örneği)”, *EKEV Akademi Dergisi* 20/66 (Bahar 2016), 619-640; Boşnak, *Kur'ân Meallerindeki Hataların Sebepleri*; Çelikel, “Ferşi Kıraat Farklılıkları Bağlamında Bazı Kur'ân Meâllerinin Mukayeseli Tahlili”. Tespit edebildiğimiz kadarıyla inceleme konusu olan Ahzâb sûresinin 33. âyetinde yer alan kıraat farklılıklarının meâllere yansımaları konu edinen Abdurrahman Çetin'in *Kıraatların Tefsire Etkisi* isimli çalışmasının yanı sıra bir yüksek lisans tezi ve iki makale mevcuttur. Bunlardan Metin Yeşildağ tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi “Anlama Etki Eden Kıraat Farklılıklarının Türkçe Kur'ân Meallerine Yansımaları” başlıklıdır. Ancak bu çalışmada yazar, Âsım kıraatinin meâllere yansıtılmaması konusuna değinmemiştir. Çalışmada, sadece kıraat farklılıkları zikredilmiş ve hangi meâllerin hangi kıraati esas aldığı aktarılmıştır. Bununla beraber fethal

yasının büyük çoğunluğunda okuyuşu tercih edilen Âsım'ın kıraatinin inceleme konusu olan kelime özelinde Arap dili kuralları açısından hiçbir dayanağının olmadığına dair ileri sürülen iddialar ve bu kıraatin lahn olduğuna ilişkin serdedilen görüşler, çalışmayı daha da değerli kılmaktadır.¹⁸ Çalışmanın temel varsayım ve problemleri şunlardır: Kıraat farklılığı bulunan söz konusu kelime kaç farklı şekilde okunmaktadır? Bu okuyuş farklılıkları kıraat ilmi açısından hangi kategoriye girmektedir? Kıraatler arasında bir tercih söz konusu mudur, tercihin sebebi nedir? Kıraat vecihleri çerçevesinde sözcüğün kök yapısında bir değişim var mıdır? Söz konusu kelime, hangi kıraate göre hangi anlama gelmektedir? Âsım kıraatine göre yazılan Mushaflarda bu kelimenin çevirisi hangi kıraati yansıtmaktadır? Bu çevirilerin Kur'ân'ın, özellikle de ilgili âyetin anlamı ve yorumu üzerindeki etkisi nedir? Bu vb. sorular, kıraat farklılıklarının Kur'ân'ın anlaşılmasına olan etkisini ve bunların meâllere yansımalarını anla-

---

(وَقَرَأَ) kıraate göre kelimenin iki anlamının bulunduğu belirtilmiştir. Oysa biz bu kıraate göre sözcüğün üç farklı anlamının bulunduğunu tespit ettik. Ayrıca her bir anlamı sarf ilmi açısından analiz ederek kök manalarını aktardık. Bununla beraber müfessirlerin görüşlerini ve kıraat tercihlerini de aktardık. Bu yönüyle alternatif meâller sunarak Âsım kıraatini yansıtmayan meâlleri inceledik. Adem Dölek tarafından hazırlanan “Kadınların Sosyal Durumlarıyla İlgili Olarak Kur'ân'daki 'Karne' Fiilinin Müfessirlerce Yorumu” başlıklı çalışmada söz konusu sözcüğün Türkçe meâllerde ve son zamanda kaleme alınan tefsirlerde “evlerinizde oturun” anlamında kullanılmasının âyetin yanlış anlaşılmasına zemin hazırlayacağı savunulmuştur. Biz ise inceleme konusu olan kelimenin farklı kıraatlerini göz önünde bulundurarak Kur'ân'ın Türkçe çevirilerinde hangi kıraatin esas alındığını ve bu çevirilerin Âsım kıraatine göre sözcüğün muhtemel anlamlarını yansıtıp yansıtmadığını ele aldık. Diğer çalışma Yakup Bıyıkoglu tarafından kaleme alınmış olup makalenin ismi “Semantik Açıdan Kur'ân'da 'Vakar' Kavramı” şeklindedir. Yazar, bu çalışmada söz konusu sözcüğün anlamlarından biri olan “vakar” kelimesini semantik açıdan incelemiştir. Bununla beraber çalışmada وَقَرَأَ kelimesindeki kıraat farklılıklarına yer vermiştir. Detaylı bilgi için bk. Abdurrahman Çetin, *Kıraatların Tefsire Etkisi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 318; Adem Dölek, “Kadınların Sosyal Durumlarıyla İlgili Olarak Kur'ân'daki 'Karne' Fiilinin Müfessirlerce Yorumu”, *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* 8 (2019), 201, 210; Yakup Bıyıkoglu, “Semantik Açıdan Kur'ân'da 'Vakar' Kavramı”, *Rize İlahiyat Dergisi* 23 (Nisan 2023), 53, 54; Metin Yeşildağ, *Anlama Etki Eden Kıraat Farklılıklarının Türkçe Kur'ân Meallerine Yansıması* (Isparta: S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 127, 128.

¹⁸ Âsım kıraatinin eleştirildiği, bazen de tercih edilmediği örnekler için ayrıca bk. Havuz, *Usûlî ve Ferî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be ve Hafs Rivayeti)*, 138-140.

maya yöneliktir. Çalışmanın hazırlanmasındaki bir diğer amaç ise kıraat farklılıklarının Kur'ân yorumuna zenginlik kattığını göstermek,¹⁹ bu zenginliğin, Kur'ân meâllerine de yansıtılmasının gerekliliğini ortaya koymaktır. Bu yönüyle çalışmanın kıraat, tefsir, hadis ve Arap dili alanlarının her birine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü inceleme konusu olan âyetin yorumlanmasında bu ilimlerin önemli bir katkısı bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in hanımlarına hitaben buyrulan Ahzâb sûresinin 33. âyeti incelenmektedir. Çalışma, Kur'ân'da sadece bu âyette geçen "قَرَنَ" sözcüğü ile ilgili kıraat farklılıklarını, sözcüğün yapısı sebebiyle ortaya çıkan anlamları ve bunların Kur'ân çevirilerine yansımaları konu edinmektedir. Bu doğrultuda metin analizi ve mukayese yöntemi kullanılarak elde edilen bilgiler irdelenmektedir. Çalışmanın temel kaynaklarını kıraat, lügat ve tefsir alanlarındaki ana eserler oluşturmaktadır. Çalışmada, söz konusu sözcüğün kıraat vecihleri aktarıldıktan sonra her bir kıraate göre muhtemel anlamları sarf ilmi açısından analiz edilerek sunulmaktadır. Bununla beraber Âsım kıraatine göre kelimenin olası anlamları tespit edilerek bu anlamların Kur'ân çevirilerine nasıl yansıdığı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca muhtelif kıraat vecihlerine göre elde edilen veriler çerçevesinde alternatif meâl önerileri sunulmaktadır. Hassaten, sorunun yaygınlığının okuyucuya gösterilmesi amacıyla nispeten öne çıkan otuz meâl üzerinden karşılaştırma yapılarak bu çevirilerin söz konusu sözcüğü tercüme ederken hangi kıraati esas aldıkları üzerinde durulmaktadır.

1. Ahzâb Sûresi 33/33. Âyetin Anlamı

İnceleme konusu olan âyetin metni şöyledir:

وَقَرَنَ فِي بُيُوتِكُمْ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

Sûrenin 28. âyetinden itibaren Hz. Peygamber'in hanımlarının davranışlarına dair bazı emirler verilmektedir. Bu doğrultuda 32. âyette "Ey Peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer günahattan sakınmak istiyorsanız sözü edalı bir tavırla söylemeyin ki, kalbinde çürüklük olan kimse ümide kapılmasın.

¹⁹ Zira âyetlerin anlaşılması temel gayedir. Bk. Harun Bekiroğlu, *Kur'ân Yorumunda Fıkıh Usûlünün İşlevi* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2020), 210.

Ayrıca düzgün söz söyleyin.” buyrulmakta ve kalplerinde hastalık olanların herhangi bir ümide kapılmamaları için Hz. Peygamber’in hanımları yumuşak bir şekilde söz söylememeleri hususunda uyarılmaktadırlar. İnceleme konusu olan ve 33. âyette geçen “وَقَدْ” kelimesindeki “, ” harfi atıf harfi olup cümleyi önceki âyette yer alan emir fiillerine bağlamaktadır.²⁰ Bu sebeple söz konusu âyet de Peygamber hanımları için bir emir barındırmaktadır. Bununla beraber bu âyet, Hz. Peygamber’in eşlerinin Câhiliye dönemindeki gibi açılmamalarını, namazı dosdoğru kılmalarını, zekâtı vermelerini, Allah’a ve resûlüne itaat etmelerini emretmektedir. Hitabın Peygamber hanımlarına yönelik devam ettiği 34. âyette ise Kur’ân’ın kendi hanelerinde indirildiğine ve okunduğuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca sûrenin 53. âyetinde yine ev hâli ile alakalı olmak üzere Hz. Peygamber’in hanımlarından bir şey istendiğinde bunun perde arkasından yapılması emredilmektedir.

İleride ele alınacağı üzere müfessirler, inceleme konusu olan “وَقَدْ” sözcüğünü, genel itibariyle “evde oturunuz” ya da “evde vakarlı olunuz” şeklinde yorumlamışlardır. Âyet, siyak-sibak çerçevesinde değerlendirildiğinde Peygamber hanımlarına yönelik birtakım âdâbı emrettiği,²¹ bu sebeple sözcüğün evde ağırbaşlı, vakarlı olunması manasına geldiği düşünülebilir. Zira sûrede Peygamber hanımlarının; muhataplarına yumuşak söz söylememeleri, “evde ağırbaşlı olmaları” ve perde arkasından iletişime geçmeleri gibi yer alan ifadeler, bunu destekler niteliktedir. Nitekim Taberî (öl. 310/923), kelimenin, “evde vakarlı, sükûnetli olmak” anlamında olduğunu söylemektedir.²²

Söz konusu kelimenin ifade ettiği anlamın belirlenmesinde hadislerin, sahâbe söz ve uygulamalarının da etkisi vardır. Mesela Cessâs (öl. 371/981), âyetin “evde oturmak” anlamında olduğunu, nitekim Hz. Sevde’nin (öl. 23/644) bu âyeti delil göstererek evden asla ayrılmadığını, vefat edinceye kadar

²⁰ Ahmed ‘Ubeyd ed-De‘âs vd., *‘Îrâbu’l-Kur’ân* (Dimaşk: Dâru’n-Nemîr, 1425-2004), 3/50.

²¹ Ebü’l-Fidâ’ İsmâil b. Şihâbiddîn İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, thk. Mustafa Seyyid Muhammed vd. (Kahire: Muessesetu Kurtuba, 1421/2000), 11/150.

²² Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullâh et-Türki (Kahire: Dâru Hecr, 1422/2001), 19/96.

evde durup kaldığını aktarmaktadır.²³ Ayrıca bazı hadislerde “Kadın avrettir, dışarı çıktığında şeytan onu karşılar”²⁴ gibi ifadelerin bulunması, söz konusu kelimenin “evden çıkmamak” şeklinde yorumlanmasında etkili olmuştur.²⁵ Resûlullah'ın konuya ilişkin “Allah, ihtiyaçlarınızı gidermeniz için evden çıkmanıza izin vermiştir” hadisi de bu sözcüğün “evde kalmak” anlamında olduğunu desteklemektedir.²⁶

Söz konusu kelimenin ifade ettiği anlamın ortaya konulmasında Arap dilinin ve lehçelerinin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Zira Arap dilinde sülâsî babların sığaları kimi zaman lehçelere göre farklılık göstermektedir. Bunların hem tilâvet hem yazı hem de anlama etki eden tarafı bulunmaktadır.²⁷ Dolayısıyla muhtelif kıraatler çerçevesinde kelimenin morfolojik özelliklerine dair serdedilen görüşler, âyetin de bu minvalde yorumlanmasında etkili olmuştur. Çalışmanın odak noktasını oluşturan mesele tam da budur. Çünkü Âsım kıraatine göre kelimenin kök yapısında bulunmayan anlamların Kur'ân meâllerine yansıtılması söz konusudur. Konunun bu ehemmiyetinden hareketle aşağıda öncelikle “قَوِّنْ” kelimesindeki kıraat vecihlerine yer verilecek, daha sonra kıraat farklılıkları bağlamında kelime sarf ilmi açısından analiz edilecektir.

²³ Ebû Bekr Ahmed b. Alî Cessâs, *'Aḥkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sadık Kâmhâvî (Beirut: Dâru 'İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1412/1992), 5/229.

²⁴ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, nşr. Ebû 'Ubeyde Ḥaşḥûr b. Ḥâsen (Riyad: Mektebetu'l-Ma'ârif, ts.), “Raḍâ”, 18 (No. 1173).

²⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 11/151; Celâlüddîn es-Süyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî vd. (Kahire: Merkezü Hecr, 1424/2003), 12/31.

²⁶ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaḥîḥ* (Beirut: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002), “Nikah”, 115 (No: 5237).

²⁷ Her ne kadar kıraat farklılıklarının büyük çoğunluğu âyetin anlam ve yorumuna etki etmese de sarf, nahiv veya takdim-tehir şeklinde görülen ve *Ferşü'l-hurûf* olarak isimlendirilen kelimelerin, yazım ve okunuş yanında sözcüğün/âyetin anlamı üzerinde de büyük ölçüde etkisi vardır. Bk. Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 62-64, 100. Bu minvalde bir âyetin on beş farklı anlama gelebildiğine dair ayrıca bk. Ahmet Taşdoğan, “Zuhuf Sûresinin 88. Âyeti Bağlamında Dil Kurallarının Kıraatlerin Anlaşılmasındaki Rolü ve Etkisi”, *Harran İlahiyat Dergisi* 51 (Haziran 2024), 226-246.

2. “قُرْآن” Kelimesindeki Kıraat Vecihleri

Kıraat âlimleri, âyet metninde yer alan “قُرْآن” kelimesinin iki farklı şekilde okunduğunu söylemişlerdir. Bu konuda Taberî, Medine kıraat imamlarının geneli ile Kûfe kıraat imamlarının bir kısmının sözcüğü fethalı (قُرْآن); Basra ile Kûfe kıraat imamlarının çoğunluğunun ise kesreli (قُرْآن) olarak okuduklarını söyler.²⁸ Taberî'nin ifadesine açıklık getiren İbn Mücâhid (öl. 324/936), kıraat imamlarının, inceleme konusu olan kelimeye yer alan “ق” harfinin fethalı veya kesreli okunması hususunda farklı görüşlerde olduklarını belirtir. Bu doğrultuda Âsım (öl. 127/745) ve Nâfi'nin (öl. 169/785) söz konusu harfi fethalı (قُرْآن); İbn Âmir (öl. 118/736), İbn Kesîr (öl. 120/738), Ebû Amr (öl. 154/771), Hamza (öl. 156/773) ve Kisâf'nin (öl. 189/805) ise kesreli (قُرْآن) okuduklarını söyler.²⁹ İbn Mihrân en-Nîsâbûrî (öl. 381/992), Ebû Ca'fer'in de (öl. 130/747-48) Âsım ve Nâfi gibi “ق” harfini fethalı okuduğunu ifade eder.³⁰ Buna göre kırâat-i aşere arasından Medine'nin iki imamı Nâfi ile Ebû Ca'fer ve Kûfe kıraat imamı Âsım, âyet metninde yer alan sözcüğü “قُرْآن” şeklinde, geri kalan kıraat imamları ise “قُرْآن” olarak okumuşlardır.³¹ Dolayısıyla bahse konu olan kelime iki sahîh³² kıraat ile okunmuş olmakla birlikte kıraat imamların çoğu bunu kesreli olarak “قُرْآن” şeklinde okumuştur.

İslâm dünyasının büyük bir coğrafyasında Kûfe kıraat imamı Âsım'ın kıraati tercih edilmektedir. Bu okuyuşa göre kelime “قُرْآن” şeklinde okunmaktadır. Ancak İbn Mihrân, Âsım'ın iki râvisinden biri olan Hafs tarikiyle bu kelimenin

²⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/96.

²⁹ Ahmed b. Mûsâ İbn Mücâhid, *Kitâbu's-Seb'a fi'l-kırâ'ât*, thk. Şevkî Dayf (Kahire: Dâru'l-Me'arif, 1972), 521, 522.

³⁰ İbn Mihrân en-Nîsâbûrî, *el-Mebsût fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, thk. Sübey' Hamza Hâkimî (Dımaşk: Mecme'u'l-luğeti'l-Arabî, 1401/1980), 358.

³¹ Şemsüddîn İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, thk. Ali eđ-Đabbâğ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 2/348.

³² Geleneksel kıraat anlayışına göre farklı anlamlara gelebilen bu sahîh kıraatlerin her biri farklı birer âyet gibidir. Bk. Temel, “Kırâat Farklılıklarının Meale Yansıtılması - Mustafa Öztürk ve Kur'an-ı Kerim Meali Örneği”, 349.

kesreli “قُرْآنٌ” şeklinde de okunduğunu söyler.³³ Nitekim Ebû Amr ed-Dânî (öl. 444/1053), Âsım'ın râvileri Hafs ve Ebû Bekr Şu'be'nin (öl. 193/809) âyet metninde yer alan sözcüğü fethalı ve kesreli olmak üzere iki şekilde okuduğuna dair rivâyetler olduğunu ifade etmektedir.³⁴ Ancak her ne kadar kesreli vecih nakledilmiş olsa da Kur'ân metinlerinde bu kelimenin fethalı hali yer almaktadır.³⁵

Şimdi muhtelif kıraat vecihleri çerçevesinde inceleme konusu olan “قُرْآنٌ” sözcüğünü kelime yapısı açısından analiz edeceğiz. Zira bir kelimenin kıraatlere göre taşıdığı anlamın tespiti için sözcüğün gramer yapısının bilinmesi önemlidir.

3. “قُرْآنٌ” Kelimesinin Sarf İlmi Açısından Tahlili

Kıraat farklılıklarının bulunduğu bir kelimenin kökeni hakkında ileri sürülen görüşler, ilgili âyetin de farklı şekillerde anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bu durum, hem “قُرْآنٌ” hem de “قُرْآنٌ” şeklinde okunan kelimedede söz konusudur. Nitekim bu kelimenin yapısal özelliği hakkında bilgi verilen kaynaklarda genel kabule göre “قُرْآنٌ” kıraatinin v-ğ-r, “قُرْآنٌ” kıraatinin ise ğ-r-r kökünden türediği belirtilmiştir.³⁶ Bununla beraber sözcüğün başka köklerden türediğine dair bilgiler de bulunmaktadır. Bu ise kelimenin, dolayısıyla âyetin de farklı bir şekilde

³³ İbn Mihrân en-Nisâbü'rî, *el-Mebsût*, 358.

³⁴ Ebû Amr Osmân ed-Dânî, *Câmi' u'l-be'yân fi'l-kırâ'âti's-seb'*, thk. Muhammed Şadûk el-Cezâ'irî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005), 677.

³⁵ Bu iki rivayetin senedi ve dayanağı için bk. Havuz, *Usûlî ve Ferşî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be ve Hafs Rivayeti)*, 91-108.

³⁶ Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, *Mecâzu'l-Kur'ân*, thk. Fuat Sezgin (Mısır: Mektebetu'l-Hancî, ts.), 2/137; Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, 2/342; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *el-Ğarîbu'l-muşannef*, thk. Muhammed Muhtar el-'Abidî (Kahire: Dâru Mısr li't-ğabâ'a, 1996/1416), 2/963; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 4/225; Muhammed b. Aħmed el-Ezherî, *Me'âni'l-kırâ'ât*, thk. İyd Mustafa Dervîş - İvağ Ĥamd el-Ķûzî (b.y., 1414/1993), 2/282-283; Ebû Abdillâh el-Hüseyn İbn Hâleveyh, *İ'râbu'l-kırâ'âti's-seb' ve 'ilelühâ*, thk. Abdurrahman b. Süleyman (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1992/1413), 2/200; Ebû Alî el-Fârisî, *el-Ĥucce li'l-kurrâ'i's-seb'a*, thk. Bedrettin Kahveci vd. (Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1413/1993), 5/475; Ebû'l-Hasen el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-'uyûn*, thk. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 4/399.

yorumlanmasına neden olmaktadır. Şimdi ülkemizde ve İslâm dünyasının büyük çoğunluğunda fethalı okunan “قَرْنٌ” kelimesinin kök analizini ele alacağız.

3.1. “قَرْنٌ” Kıraatine Göre Kelimenin Kök Analizi ve Anlamları

Kıraat imamlarından Nâfi‘, Âsım ve Ebû Ca‘fer, sözcüğü fethalı olarak (قَرْنٌ) okumuşlardır. Bu kelime, üç farklı manaya gelmektedir. Aşağıda sözcüğün yapısal özelliklerini tahlil ettikten sonra kökün ifade ettiği anlamları ele alacağız. Bunları maddeler halinde sıralayacağız. Ayrıca meâller açısından önemli bir kaynak olan müfessirlerin görüşlerini de aktaracağız.

3.1.1. Sözcüğün “Oturmak/Қarār” Anlamına Gelmesi

“قَرْنٌ” kıraatine göre “karar/oturmak/durmak” anlamına gelen bu sözcüğün kök harfleri қ-r-r şeklindedir.³⁷ Bu kökün, “soğukluk” ve “iyice yerleşmek” olmak üzere iki kullanım alanı bulunmaktadır. Bunlardan “iyice yerleşmek” manası, “bir yerde durmak, yerleşmek/karar kılmak” anlamına gelmektedir. Nitekim el-Ferâhidî (öl. 175/791), “karar” kelimesinin “yerde sabit olan şey” anlamında kullanıldığını söyler. Bu ise “bir yerde sürekli ve devamlı olmak, durmak” anlamındadır.³⁸ Ayrıca bir hadiste yer alan “قَارُوا الصَّلَاةَ” ifadesi, “karar” anlamından türeyerek “namazda hareketsiz durmak, abes işler yapmamak”

³⁷ Sülâsî dördüncü babdan olan қ-r-r kökünün mâzi formu “قَرَرٌ/قَرَرٌ” iken muzâri formu “يَقَرُّرُ/يَقَرُّرُ” şeklindedir. Sözcüğün müennes çoğul emir kalıbı ise “قَرِّرْنَ” olarak gelir. Ancak muzaaf fiillerde iki benzer harfin bir arada olması hoş karşılanmadığından tahfif için “ر” harfinin harekesi “ق” harfine verilir (قَرِّرْنَ), sonra “ر” hazfedilir (قَرِّرْنَ). Sözcüğün başındaki vasil hemzesine de ihtiyaç kalmadığından düşürülür. Bu yönüyle kelime “قَرْنٌ” halini alır. Bk. Ferrâ‘, *Me‘âni‘l-Қur‘ân*, 2/342; Taberî, *Câmi‘u‘l-beyân*, 19/96; Zeccâc, *Me‘âni‘l-Қur‘ân*, 4/225; İbn Hâleveyh, *‘İ‘râbu‘l-қırâ‘ât*, 2/199; Ezherî, *Me‘âni‘l-қırâ‘ât*, 2/282.

³⁸ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu‘l-Ayn*, thk. Abdülhamit Hendâvî (Beirut: Dâru‘l-Kutubi‘l-‘İlmiyye, ts.), “Қ-r-r”, 3/373; Ebü‘l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu‘cemu Meķâyîsi‘l-luġa*, thk. Abdüsselâm Hârûn (Beirut: Dâru‘l-Fikr, 1399/1979), “Қ-r”, 5/7; Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu‘l-luġa*, thk. Abdüsselâm Hârûn (Kahire: Dâru‘l-Mışriyye, ts.), “Қ-r-r”, 8/276; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu‘l-‘Arab* (Beirut: Dâru Sâdir, ts.), “Қ-r-r”, 5/84; İlhan Ayverdi, *Misallı Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2010), “Karar”, 627.

şeklinde yorumlanmaktadır.³⁹ Dolayısıyla söz konusu sözcük, “قَرْنَ” şeklindeki kıraate göre “evlerinizde oturunuz” anlamına gelmektedir.⁴⁰

Mukâtil (öl. 150/767), âyeti “evlerinizden çıkmayın” şeklinde yorumlar.⁴¹ Cessâs da “bu âyetin, kadınların evde kalmalarını emrettiğini ve dışarı çıkmalarını yasakladığını” söyler. Bu yönüyle o, sözcüğün “vakar” anlamına gelebildiğini ifade etse de “karar” anlamında olmasını tercih etmektedir.⁴² Ebû Bekir İbnü'l-Arabî ise (öl. 543/1148) kelimenin “evden çıkmamak, evden ayrılmamak” anlamlarına geldiğini belirtir. Öte yandan o, Nablus şehrinde kadınların Cuma günleri mescitleri doldurduğunu; Cuma namazı dışında hiçbir kadın görmediğini, ayrıca Mescid-i Aksa'da şehit oluncaya kadar itikafta kalıp asla dışarı çıkmayan kadınları gördüğünü ifade eder.⁴³ Bu konuda Fahreddîn er-Râzî (öl. 606/1210), sözcüğün “oturmak” anlamını tercih etmekle beraber “vakar” manasında olduğunun ileri sürüldüğünü belirtir.⁴⁴ İbn Cüzey de (öl. 741/1340) sözcüğün “oturmak” anlamının tercih edildiğini, zira bu konudaki hadislerin buna işaret ettiğini belirtir.⁴⁵ Ayrıca İbn Kesîr (öl. 774/1373), âyetin “ihtiyaç dışında evlerinizden çıkmayın, evlerinizde kalın” anlamında olduğunu vurgular.⁴⁶ Bikâî ise (öl. 885/1480) sözcüğün hem kesreli hem de fethalı kıraatine göre “daima evde kalmak, çıkmamak” anlamında olduğunu ifade

³⁹ Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Ğarîbu'l-ğadîs*, nşr. 'Abdu'l-muîd Hân vd. (Haydarâbâd: Maţba'atu Dâireti'l-Me'arifi'l-'Oşmâniyye, 1384/1964), 4/75; Cârullah ez-Zemahşerî, *el-Fâih fi Ğarîbi'l-ğadîs*, thk. Ali Muhammed Becâvî - Muhammed ebü'l-Fağl İbrâhîm (b.y.: Maţba'atu 'Îsâ el-Bâbî el-Halebî, ts.), 3/181.

⁴⁰ Râğıb el-İsfahânî, *el-Mufredât fi Ğarîbi'l-Ğur'ân*, thk. Muhammed el-Keylânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), “v-ğ-r”, 530.

⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut: Muessesetu't-Târîhi'l-'Arabî, 1423/2002), 3/488.

⁴² Cessâs, *'Ağkâmu'l-Ğur'ân*, 5/229, 230.

⁴³ Ebû Bekir İbnü'l-'Arabî, *'Ağkâmu'l-Ğur'ân*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Aţâ (Beyrut: Dârül-Kütübi'l-'İlmiyye, 1424/2002), 3/568, 569.

⁴⁴ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981), 25/210.

⁴⁵ Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*, thk. Muhammed Sâlim (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1436/2015), 2/188.

⁴⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Ğur'âni'l-'Azîm*, 11/150.

eder. Onun, âyetin evde oturmayı emrettiğini düşündüğünden “vakar” anlamına değinmediği görülmektedir.⁴⁷ Nitekim Âlûsî’ye (öl. 1854) göre bütün kıraatler çerçevesinde sözcük “evde oturmak” anlamındadır.⁴⁸ Bu doğrultuda İbn Âşûr (öl. 1973), ilgili âyetin zaruret olmadığı müddetçe Peygamber hanımlarına dışarı çıkmayı yasakladığını ifade eder.⁴⁹ Son devir âlimlerinden Elmalılı da (öl. 1942) ileride ele alınacağı üzere her ne kadar meâline “vakar” anlamını yansıtsa da tefsirinde bu kelimenin “evde oturmak” anlamında olduğunu belirtmektedir.⁵⁰

Netice itibariyle “قُرْءَانٌ” kıraatinin ifade ettiği anlamlardan bir tanesi “oturunuz” manasıdır. Mezkûr müfessirler de sözcüğün “evde oturmak” anlamını tercih etmişlerdir. Ancak bu anlamın tercihinde bahsi geçen hadislerin önemli bir etkisinin olduğunu düşünmekteyiz. Zira bu eserlerde sözcüğün ifade ettiği anlamın tespitinde daha çok hadislere başvurulduğu görülmektedir.

3.1.2. Sözcüğün “Göz nuru/Aydınlığı” Anlamına Gelmesi

Arap dili ve edebiyatı âlimlerinden Ebû Osman el-Mâzinî (öl. 249/863) ile Ebû Hâtim es-Sicistânî (öl. 255/869), sözcüğün قُرْءَانٌ “Göz aydınlığı” anlamında olduğunu savunmuşlardır.⁵¹ Bu terkipte yer alan “قُرْءَانٌ” sözcüğü de q-r-r kökünden türemektedir. Şu hâlde “kurretü’l-‘ayn” ifadesi, sözcüğün kök manası olan “soğuk” veya “karar” anlamından türeyebilmektedir. Bunlardan “soğuk” kökü çerçevesinde mutluluğun gözyaşının soğuk, kederin gözyaşının ise sıcak olduğundan hareketle “gözyaşın ‘soğuk’ olsun” denilerek “daima mutlu/sevinçli ol” anlamı kastedilir. Bununla beraber bu ifade, “başka bir şeye tamah etmeyecek şekilde gözün bakakalması; gözün, başkasına bakmaya gerek duymadan razı olduğu şeye kilitlenmesi” anlamında da kullanılabilir.

⁴⁷ Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer el-Bikâî, *Naẓmu’-d-durer fi tenâsubi’l-âÿâtî ve’s-suver* (Kahire: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, ts.), 15/344.

⁴⁸ Şihâbüddîn Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî fi tefsîri’l-Ḳur’ânî’l-‘azîm ve’s-seb’i’l-meşânî* (Beirut: Dâru’İhyâi’t-Turâsî’l-‘Arabî, ts.), 22/6.

⁴⁹ Muhammed Tâhîr İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr* (Tunus: ed-Dâru’t-Tûnusiyye, 1984), 22/11.

⁵⁰ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, nşr. Asım Cüneyd Köksal, Murat Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 4/555.

⁵¹ Ebû Ca’fer en-Nehhâs, *’İrâbu’l-Ḳur’ân*, nşr. Hâlid el-‘Alî (Beirut: Dâru’l-Ma’rife, 1429/2008), 771; Ebû Alî el-Fârisî, *el-Hüccce*, 5/475.

Bu durumda sözcüğün “karar” anlamından türediği anlaşılmaktadır.⁵² Dolayısıyla sözcük ya “sürekli mutlu olmak” ya da “gözün bir yerde sabit kalması ve elde bulunan şey ile iktifa edilmesi” anlamındadır. Şu hâlde “قَرْنٌ” şeklindeki kıraate göre kelime “evlerinizde göz aydınlığı olun”⁵³ anlamına gelmektedir.

Mâzinî ve Sicistânî, “قَرْنٌ” kıraatine göre kelimenin “oturmak” anlamında kullanılmasına karşı çıkmışlardır. Onlara göre Arap dilinde bu kullanımın hiçbir dayanağı yoktur. Çünkü dördüncü babdan olan “قَرَّ” fiili, sadece “قَرَّةُ الْعَيْنِ” anlamına gelmektedir. “قَرَّ” fiilinin “oturdu, karar kıldı” anlamına gelebilmesi için ikinci babdan olması gerekmektedir. Ancak ikinci babdan olan “قَرَّ يَقَرُّ” fiilinin emir kalıbı “قَرْنٌ” şeklinde gelir. Dolayısıyla onlara göre âyetin “قَرْنٌ” olarak okunması, sözcüğün “oturunuz” anlamında olmadığına göstergesidir.⁵⁴ Konuya aynı perspektiften yaklaşan İbn Kuteybe de (öl. 276/889) “oturunuz” anlamına gelen “قَرْنٌ” sözcüğünün dördüncü bab olan “قَرَّ يَقَرُّ” fiilinden türediğine dair bir görüş işitmediğini, bunun bir Arap lehçesi olabileceğini söylemektedir.⁵⁵ Nitekim Müberred (öl. 286/900), bu kelimenin “karar” anlamında olduğunu söylemekle beraber bu anlamın kesreli kıraatte bulunduğunu bu sebeple “قَرْنٌ” şeklinde okumanın lahn olduğunu belirtmektedir. Zira ona göre “karar” anlamı sadece ikinci bab kalıbında (قَرَرْتُ فِي الْمَكَانِ أَقْرًا) bulunmaktadır.⁵⁶ İbn Kuteybe ile aynı görüşte olduğu görülen Mâtürîdî de (öl. 333/944) “قَرَّ يَقَرُّ” formunun aslında “göz aydınlığı” anlamında kullanıldığını, “oturmak” şeklinde bir

⁵² Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 8/276; İbn Fâris, *Meşkâ'yîsu'l-luğa*, 5/7, 8; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tuhfetu'l-erîb bi-mâ fi'l-Kur'ân mine'l-ğarîb*, thk. Semîr el-Meczûb (Beirut: el-Mektebetu'l-İslâmî, ts.), 257; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/10.

⁵³ “Evlerinizde mutluluğun kaynağı olun” şeklinde de anlam verilebilir.

⁵⁴ Nehhâs, *î'râbu'l-Kur'ân*, 771; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Hüccce*, 5/475; Mekki b. Ebû Tâlib, *el-Keşf 'an vucûhi'l-kırâ'âti's-seb' ve 'ilelihâ ve hüccehâ*, thk. Muhyiddin Ramazan (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 1984/1404), 198; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 22/10.

⁵⁵ Abdullâh b. Müslim İbn Kuteybe, *Tefsîru ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Seyyid Ahmed Sağar (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1398/1978), 351.

⁵⁶ Ebû Ca'fer en-Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî (Mekke: Câmi'atü 'Ümmi'l-Ğura, 1408/1988), 5/346.

anlamının olduğunu iştirmediğini ifade etmektedir.⁵⁷ Ancak Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (öl. 224/838), bu kullanımın Arap dilinde bulunduğu dikkat çekmektedir. Nitekim *el-Ġarîbü'l-muşannef* adlı eserinde yedi kıraat imamından biri ve aynı zamanda nahiv âlimi olan hocası Ali b. Hamza el-Kisâî'den (öl. 189/805) naklen Hicaz yöresinde "karar/oturmak" anlamına gelen sözcüğün sülâsî dördüncü bab olan "قَرَّ يَقَرُّ" kalıbında kullanıldığını söyler.⁵⁸ Bununla beraber İbn Cüzey, "karar" anlamına gelen bu kelimenin dördüncü babta olduğunu gösteren bir kullanımın bulunduğunu belirtmekle beraber meşhur olanın diğer vecih olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹ Ayrıca Bikâî, "karar" anlamında olan sözcüğün mâzî formunun hem kesreli (قَرَّ) hem de fethalı (قَرَّ) olmak üzere iki şekilde kullanıldığını ve bunların iki ayrı lügat olduğunu belirtir.⁶⁰ Muhtemelen adı geçen âlimlerin Hicaz yöresindeki bu kullanımdan haberleri olmamıştır. Zira kelimenin hem ikinci hem de dördüncü bab kalıplarında "karar/oturmak" anlamında kullanıldığını müşahade etmekteyiz.⁶¹

Kelimeye yüklenen "göz aydınlığı" anlamından etkilendiği görülen Nehhâs (öl. 338/950), bu kullanımın güzel bir vecih olduğunu belirtmektedir.⁶² Ancak Mekkî b. Ebû Tâlib (öl. 437/1045) âyetin, Hz. Peygamber'in eşlerinin, evlerinin göz aydınlığı oldukları şeklinde anlaşılmasının doğru olmadığını ifade etmektedir.⁶³ Konuya kıraat ilmi açısından yaklaşan Kurtubî (öl. 671/1273), bu görüşün, Hz. Peygamber'den geldiği sabit olan bir kıraatin değerini düşürmeyeceğini, hatta dil kurallarının temellendirilmesinde delil olarak kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.⁶⁴ Bu kıraatin hatalı okuyuş olduğunun belirtilmesi, sahih rivâyetlerle nakledilen kıraatlerin beşerî argümanları da

⁵⁷ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1426/2005), 8/381.

⁵⁸ Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *el-Ġarîbü'l-muşannef*, 3/963.

⁵⁹ İbn Cüzey, *et-Teshîl*, 2/188.

⁶⁰ Bikâî, *Naẓmu'd-durer*, 15/344.

⁶¹ Ezherî, *Tehzîbu'l-luġa*, 8/277.

⁶² Nehhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, 771.

⁶³ Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Keşf*, 2/198.

⁶⁴ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh et-Türki (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1427/2006), 17/140.

içeren bir yöntemle eleştirilmesi demektir.⁶⁵ Hz. Peygamber'den geldiği sabit olan sahih bir kıraat için lahn ifadesinin kullanılması, dilcilerin, dil kurallarını kıraatlere öncelediklerinin ve bunu temellendirirken kıraatleri reddetmekten dahi çekinmediklerinin en bariz göstergesidir.⁶⁶ Bunun en önemli sebeplerinden biri de dilcilerin, Arap dilinde yer alan bütün kullanımlara vakıf olmamalarıdır. Oysa Kur'ân-ı Kerim'de bir kelimenin farklı bir kullanımının mevcut olması, Arap dili kurallarının temellendirilmesi açısından güçlü bir argümandır. Zira kıraatler, gramer açısından kıyasa göre değil, kıraat imamlarının rivâyetlerine göre bilinir.⁶⁷ Dolayısıyla dil kurallarının kıraatlerin anlaşılmasında önemli bir etkisi olsa da asıl olan Kur'ân-ı Kerim'dir; kıraatlerdir.

3.1.3. Sözcüğün “Toplanmak” Anlamına Gelmesi

Ebü'l-Feth el-Hemedânî (öl. 371/982), “قَوْنٌ” kelimesinin “toplanınız” anlamında olduğunu söylemiştir.⁶⁸ Bu anlama göre kelime q-v-r kökünden türemiştir. Mâzi formu “قَوْرٌ” olan bu sözcük, kök anlam itibariyle “bir şeyin etrafında dönmek/toplanmak” manasındadır. Mesela tepeler için bu kökten gelen “المُورُ” kelimesi kullanılmaktadır. Çünkü tepeler, dairesel bir döngüye sahiptir. Bunun için ortasından kesilen ve daire şeklinde olan her şey, bu kökten türetilen kelimeler ile ifade edilmektedir. Daire şeklinde olan şeyler bir arada bulunduğu için bu kelime “toplanmak” anlamında kullanılmış olabilir. Mesela “إِقْوَرٌ الْجِدَّةُ” ifadesi, “derinin buruşup büzülmesi” anlamındadır. Bu da cildin kendi etrafında toplandığını göstermektedir. Ayrıca mensupları bir arada toplanan ve

⁶⁵ Osman Bayraktutan, “Kıraatlere Dil Mantığına Göre Yaklaşımlara Eleştirel Bir Bakış”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (Ekim 2018), 87.

⁶⁶ Konuyla ilgili farklı bir değerlendirme için bk. Esat Özcan, “Dil Kurallarının Kıraat Tercihindeki Etkisi: Kutrub Örneği”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Haziran 2021), 138, 144-145, 150-151.

⁶⁷ İbn Hâleveyh, *’l-râbu’l-kırâ’ât*, 1/335, 2/44.

⁶⁸ Cârullah ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf ’an hakâiki gavâmiği’t-tenzîl*, thk. Ali Mu’avvağ - Âdil Abdulmevcüd (Riyad: Mektebetu’l-’Ubeykân, 1418/1998), 5/66.

birbirlerinden ayrılmayan kabile için yine bu kökten türetilen “فَارَّة” ifadesi kullanılmıştır.⁶⁹

Bu bilgilerden hareketle “فَرَنَ” kıraatine göre kelime “فَارَ يَقَارُ” fiilinden türemiştir. Buna göre söz konusu kelime sülâsî dördüncü babtandır. Aslı itibariyle “فَوْرَ يَقْوَرُ” şeklinde ecvef bir fiil olan bu kelimenin emir formu yine “فَرَنَ” şeklinde gelir.⁷⁰ Buna göre âyetin anlamı “evlerinizde toplanın” şeklindedir. İbn Âdil (VIII./XIV. yüzyıl), bu kullanımın tekellüften uzak ve Ebû Hâtim ile diğer âlimlerin itirazlarını bertaraf etmek için güzel bir vecih olduğuna dikkat çekmektedir.⁷¹

Netice itibariyle Nâfi‘, Âsım ve Ebû Ca‘fer kıraatine göre “فَرَنَ” olarak okunan kelimenin “oturunuz”, “göz aydınlığı olunuz” ve “toplanınız” anlamında üç farklı şekilde yorumlandığı görülmektedir. Öte yandan her bir anlama göre söz konusu sözcüğün mâzi formu farklıdır. Değişik olan fiil kalıpları, sözcüğün de bu minvalde yorumlanmasına neden olmuştur. Ancak her birinin emir formu aynıdır. Sarf ilmi açısından ileri sürülen her bir kullanıma göre sözcük de farklı bir manaya delalet etmektedir.

⁶⁹ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, “k-v-r”, 3/441; İbn Fâris, *Meşkâyi'su'l-luğa*, “k-v-r”, 5/39; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, “k-v-r”, 5/123.

⁷⁰ Bu kök emir formuna (فَوْرَنَ) dönüştüğünde sözcüğün ortasında yer alan “و” harfinin harekesi “ق” harfine verilir (فَوْرَنَ). Daha sonra iki sâkin harf yan yana geldiği için/iltikâü's-sâkineyn illet harfi olan vâv harfi düşer ve kelime “فَرَنَ” şekline dönüşür. Sözcüğün başındaki vasil hemzesine ihtiyaç kalmadığından hemze hafz edilir ve kelime “فَرَنَ” halini alır. Bk. Müntecebüddin el-Hemedânî, *el-Ferîd fi 'i râbi'l-Ḳur'âni'l-mecîd*, thk. Muhammed Nizamettin el-Fettîh (Medine: Dâru'z-Zemân, 1427/2006), 5/255; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzu'l-me'ânî min Ḥırzi'l-emânî*, thk. İbrahim 'Aṭve 'İvaḍ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.), 649; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Baḥru'l-muḥîṭ*, thk. Ali Muhammed Mu'avvaḍ - 'Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1413/1993), 7/223; Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-maşûn fi 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, thk. Ahmed el-Ḥarrâṭ (Dımaşk: Dâru'l-Ḳalem, ts.), 9/121.

⁷¹ İbn Âdil ed-Dımaşkî, *el-Lubâb fi 'ulûmi'l-Kitâb*, thk. Ali Mu'avvaḍ - 'Âdil Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1419/1998), 15/545.

3.2. “قَرَنَ” Kıraatine Göre Kelimenin Kök Analizi

Âsım, Nâfi‘ ve Ebû Ca‘fer dışındaki kıraat imamları sözcüğü “قَرَنَ” şeklinde okumuşlardır. Bu kıraate göre kelimenin “vakar” veya “karar” olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Çünkü “قَرَنَ” şeklinde olan sözcüğün q-r-r ya da v-k-r kökünden türemesi muhtemeldir.⁷² Ayrıca her iki kökün de emir kalıbı, “قَرَّ” olarak kullanılmaktadır. Bir önceki kıraat vechinde olduğu gibi emir kalıpları müşterek olan bu iki köke göre sözcüğün yüklendiği manalar da farklılık arz etmektedir.⁷³

3.2.1. Sözcüğün “Oturmak/Ķarâr” Anlamına Gelmesi

Bahsi geçtiği üzere fethalı olan “قَرَنَ” kıraatinde de “karar” anlamı mevcuttur. Bunun sebebi ise lehçe farklılıkları, dolayısıyla da kelimenin morfolojik özellikleridir. Zira bir kelimenin yapısal özellikleri bir lehçeden başka bir lehçeye farklılık gösterebilmektedir. Buna göre “قَرَنَ” kıraatine göre kelimenin mâzi formu “قَرَّرَ” şeklindedir. Bu doğrultuda sözcük “قَرَّرْتُ فِي الْمَكَانِ أَقْرُ” şeklinde kullanılmaktadır. Bu kullanım, sözcüğün dördüncü babdan olduğunu göstermektedir. Ancak kadim ve fasih bir lügat olan Hicaz lehçesinde⁷⁴ kelimenin kullanımında ikinci bab kalıbının tercih edildiği fark edilmektedir.⁷⁵ Buna göre sözcük “قَرَّرْتُ فِي الْمَكَانِ أَقْرُ” olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla kelime, dördüncü babdan olduğu kabul edildiğinde “قَرَنَ”, ikinci babdan varsayıldığında “قَرَّ” şeklinde okunmaktadır. Fiil kalıbının farklı olmasının anlama herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

⁷² Taberî, *Câmi‘u'l-beyân*, 19/96.

⁷³ Zeccâc, *Me‘âni'l-Kur‘ân*, 4/225; Ezherî, *Me‘âni'l-kırâ‘ât*, 2/283.

⁷⁴ Bu lehçeye göre mâzi fiilde geçen “ر” harfi fethalı yani “قَرَّ” şeklindedir. Buna göre sözcük “قَرَّرْتُ فِي الْمَكَانِ أَقْرُ” olarak kullanılmaktadır. Bu kıraate göre asıl itibariyle “قَرَّرْتُ” şeklinde olan müennes çoğul emir fiili, sarf kuralları gereğince nakil ve hazf gerçekleştikten sonra “قَرَّ” şekline dönüşmüştür.

⁷⁵ Nehhâs, *‘İrâbu'l-Ķur‘ân*, 771.

Söz konusu sözcük “وَقَارٌ” kıraatine göre “karar” anlamı çerçevesinde “evde oturunuz” manasına gelmektedir. Bu anlama daha önceden temas ettiğimizden burada buna ayrıca değinmeyeceğiz. Bu çerçevede kesreli kıraate göre sözcüğün “vakar” anlamı üzerinde durmaya çalışacağız.

3.2.2. Sözcüğün “Vakar” Anlamına Gelmesi

V-ğ-r kökünden türeyen “وَقَارٌ” kelimesi, kök itibariyle “bir şeydeki ağırlık” anlamındadır. Sözcüğün daha çok “kulağın işitmemesi, kulaktaki ağırlık/sağırılık” manası öne çıkmaktadır. Nitekim Kur’ân’daki kullanımı bazen bu şekildedir (el-En’âm 6/25; el-İsrâ 17/46; vd.). Bununla beraber ağırlığına işaret etmek adına hayvan yüküne de bu isim verilmektedir. Bu kelime insan için kullanılınca “ciddiyet, vakar, haysiyet sahibi” anlamına gelmektedir. Bu da yine kök anlam çerçevesinde hâl ve hareketlerde ağır başlı olmak anlamındadır.⁷⁶

Ferrâ (öl. 207/822), inceleme konusu olan kelimenin “vakar” anlamında olduğunu söyleyerek Nâfi’ ve Âsım’ın kelimeyi fethalı olarak okumalarının “vakar” anlamında kullanılmayacağını belirtir.⁷⁷ Zira v-ğ-r kökünün cem-i müennes emir sığası “وَقَارِي” değil, “وَقَارِي” şeklinde gelmektedir.⁷⁸ Ma’mer b. Müsennâ da (öl. 209/824 [?]) söz konusu sözcüğün kesreli kıraatini tercih etmekte, kelimenin “vakar” kökünden türediğini kabul etmektedir.⁷⁹ Bu konuda aynı görüşü benimsemekte olan Ebû Ubeyd, şu ifadelere yer vermektedir: “Bana

⁷⁶ Halil b. Ahmed, *Kitâbu l-‘Ayn*, “V-ğ-r”, 5/207; İbn Fâris, *Meğâyîsu l-luğâ*, “V-ğ-r”, 6/132; Râgıb el-İsfahânî, *el-Mufredât*, “V-ğ-r”, 529.

⁷⁷ Ferrâ’, *Me’âni l-‘Kur’ân*, 2/342.

⁷⁸ Arap dilinde misal olarak nitelenen bu gibi fiillerin muzâri formlarındaki “و” harfi, “وَعَدَ يَعِدُ” veya “وَقَرَّ يَوَقِّرُ”, örneklerinde olduğu gibi “ي” ve “kesre” arasında kaldığı için hafzedilir. Bu durumda söz konusu sözcük “يَقَرُّ” halini almaktadır. Aynı duruma emir formlarında da rastlanmaktadır. Dolayısıyla söz konusu sözcük ikinci bab kalıbındadır. Buna göre asıl itibariyle “وَقَرَّ يَوَقِّرُ” şeklindedir. Sözcüğün emir formu ise “وَقَرِّ” olarak kullanılmaktadır. Müennes çoğul kalıbında hafz sonucu “وَقَرِّ” halini almaktadır. Bk. Zeccâc, *Me’âni l-‘Kur’ân*, 4/225; İbn Hâleveyh, *‘Î râbu l-‘kırâ ‘ât*, 2/200; Ebû Alî el-Fârisî, *el-‘Hicce*, 5/475; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzu l-me ‘âni*, 649.

⁷⁹ Ma’mer b. Müsennâ, *Mecâzu l-‘Kur’ân*, 2/137.

göre bu kelime 'oturmak' anlamında değildir. Bu sözcük, şüphesiz 'vakar' anlamındadır.⁸⁰ İbn Kuteybe, sözcüğün "vakar" anlamında olduğunu söyleyerek fethalı kıraate göre kelimenin "karar" anlamında olduğunu ileri sürüldüğünü ancak böyle bir kullanımı işitmediğini vurgulamaktadır.⁸¹ Taberî, bu kelimenin yapısal özelliklerini sarf ilminin verileriyle destekleyerek kesreli kıraati tercih etmektedir. Ona göre kesreli kıraatte "vakar" anlamında olan bu sözcük "evlerinizde vakar ve sükûnetli olun" anlamındadır.⁸² Zeccâc (öl. 311/923) ise kesreli kıraatin hem "karar" hem de "vakar" anlamında kullanılabilmesi sebebiyle daha güzel olduğunu söylemektedir.⁸³ Nehhâs, sözcüğün "vakar" anlamında olduğunu ifade etmekle beraber "göz aydınlığı" anlamında olmasının da mümkün olduğunu ifade etmektedir.⁸⁴ Kesreli kıraatin tercih konusunu açıklamaya çalışan Mekki b. Ebû Tâlib (öl. 437/1045), kelimenin "vakar" veya "karar" anlamına geldiğini zira tefsirlerde bu şekilde ele alındığını, ancak kesreli kıraatin tercih edildiğini çünkü doğru mananın bu kıraate göre anlaşıldığını, ayrıca çoğunluğun bu kıraate göre âyeti yorumladığını söylemektedir.⁸⁵

Erken dönemde kaleme alınan tefsirlerde kesreli (وَقَرَّ) kıraatin tercih edildiği görülmektedir. Bu çerçevede hem kıraat imamlarının büyük çoğunluğunun kesreli okuması hem de kelimenin her iki anlamı da yansıtılması nedeniyle kesreli kıraatin tercih edildiği fark edilmektedir. Zira fethalı kıraate göre sözcüğün "vakar" anlamında kullanılabilmesi mümkün değildir.

Netice itibariyle söz konusu sözcük Nâfi', Âsım ve Ebû Ca'fer kıraatine göre "وَقَرَّ", geri kalan cumhur kıraat imamlarına göre ise "وَقَرَّ" şeklinde okunmuştur. Her iki kıraat de sahihtir. Sözcüğün yapısal özelliklerine dair belirtilen görüşler göz önünde bulundurulduğunda ilgili kelimenin beş anlamının olması muhtemeldir. Bunlar, fethalı kıraate göre "oturmak", "göz aydınlığı", "toplanmak"; kesreli kıraate göre "vakar" ve "oturmak" anlamlarıdır. Sözcüğün hem kesreli hem de fethalı kıraatinde "oturmak" anlamının bulunması

⁸⁰ Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *el-Ğarîbu'l-muşannef*, 3/963.

⁸¹ İbn Kuteybe, *Tefsîru ğarîbi'l-Kur'ân*, 350/351.

⁸² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/96.

⁸³ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 4/225.

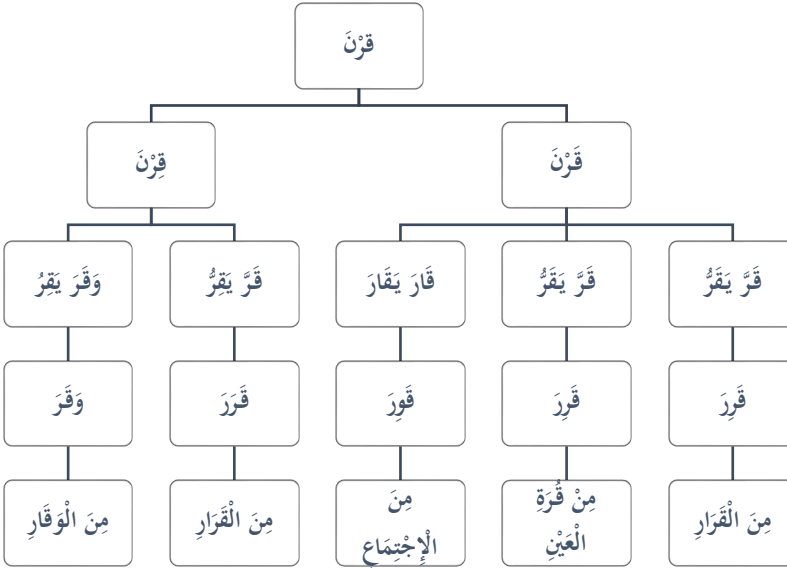
⁸⁴ Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân*, 5/346.

⁸⁵ Mekki b. Ebû Tâlib, *el-Keşf*, 2/198.

morfolojik yapısından kaynaklanmaktadır. Zira mâzi fiil kalıbı hem “فَرَزَ” hem de “فَرَزَ” şeklinde kullanılabilir. Ancak bunların emir formlarının bab kâliplerine göre farklılık arz ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda inceleme konusu olan kelimenin toplam dört farklı anlama gelebilmesinin mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Âsım kıraatinin tercih edildiği Türkiye Mushaflarında bu kelime “فَرَزَ” şeklinde yazılmış ve fethalı olarak okunmaktadır. Buna göre kelimenin “vakar” anlamına gelmesi mümkün değildir.⁸⁶ Zira “vakar” anlamının emir formu, kesreli (فَرَزَ) şeklinde gelmektedir. Şimdi, kıraat farklılıkları ekseninde sözcüğün kök harflerini, mâzi formlarını ve anlamlarını konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması için aşağıda göstereceğiz.

Şekil 1. “فَرَزَ” Kelimesindeki Kıraat Farklılıkları, Kelimenin Yapısı ve Anlamları

⁸⁶ Ferrà', Me'âni'l-Ḳur'ân, 2/342.

4. Ahzâb Sûresi 33/33. Âyetteki "قَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ" İfadesinin Alternatif Meâlleri

Âyet metninde yer alan "قَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ" ifadesi, "evlerinizde" anlamına gelmektedir. Bu ifade, inceleme konusu olan "وَقَرْنَ" sözcüğüne mütealliktir. Bu sebeple her iki sözcüğün birlikte tercüme edilmesi gerekmektedir. Bununla beraber söz konusu sözcüğün başındaki "و" atfı harfi de "قَرْنَ" emir fiilini önceki âyetlere bağlamaktadır. Aşağıda, "قَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ" cümlesinin farklı kıraatler çerçevesinde ve bunlara dayanarak ileri sürülen dil kuralları ekseninde meâllerini aktaracağız. Yukarıda her bir anlama dair serdedilen kelimenin yapısal özelliğine değindiğimizden burada sadece her bir kıraat vechine göre âyetin alternatif meâlini ele alacağız. Bunlar aşağıda ele alındığı gibidir.

Şekil 2. Kıraat Farklılıkları Çerçevesinde Alternatif Meâller

5. Türkçe Meâller Açısından Ahzâb Sûresi 33. Âyeti

Burada çalışmanın hacminin artırılmaması amacıyla nispeten öne çıkmış bazı meâllere yer verilecektir. Ancak sadece "وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ" ifadesinin nasıl çevrildiği üzerinde durulacaktır. Çünkü âyette başka bir kıraat farklılığı bulunmamaktadır. Meâllerin yazım ve imla kurallarına müdahale edilmeyecektir. Bu-

nunla beraber her bir meâlin kelimeyi çevirirken hangi kıraati esas aldığı belirtilecektir. Meâller arasından öncelikle fethalı kıraate göre âyeti çevirenler ele alınacak, sonrasında kesreli kıraate göre kelimeye anlam verenlere geçilecektir. Türkiye’de fethalı kıraat (وَفَرَّزٌ) tercih edildiğinden kelimenin hem kesreli hem de fethalı kıraatinde bulunan “oturunuz” anlamı fethalı kıraate göre belirtilecektir.

- “Evlerinizde karar kılın / وَفَرَّزٌ.”⁸⁷ (İsmail Hakkı İzmirli/öl. 1946)
- “Ve hânelerinizde karar ediniz / وَفَرَّزٌ.”⁸⁸ (Ömer Nasuhi Bilmen/öl. 1971)
- “Evlerinizde eğleşin⁸⁹ / وَفَرَّزٌ.”⁹⁰ (İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu/öl. 1978)
- “Hem evlerinizde oturun / وَفَرَّزٌ.”⁹¹ (Ahmet Davudoğlu/öl. 1983)
- “Evlerinizde sessizce oturun / وَفَرَّزٌ.”⁹² (Muhammed Esed/öl. 1992)
- “Evlerinizde kalın / وَفَرَّزٌ.”⁹³ (Talat Koçyiğit/öl. 2011)
- “Evlerinizde oturun / وَفَرَّزٌ.”⁹⁴ (Salih Akdemir/öl. 2014)
- “Evlerinizde oturun / وَفَرَّزٌ.”⁹⁵ (Süleyman Ateş)
- “Ve evlerinizde oturun / وَفَرَّزٌ.”⁹⁶ (M. Beşir Eryarsoy - Ahmet Ağırakça)

⁸⁷ Kur’an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı, çev. İsmail Hakkı İzmirli (İstanbul: Eren Yayınları, ts.), el-Ahzâb 33/33.

⁸⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlîsî ve Tefsîri (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 6/2805.

⁸⁹ “Durup vakit geçirmek, oyalanmak, eğlenmek, bir yerde oturmak, yaşamak, ikamet etmek.” bk. Ayverdi, “Eğleşmek”, 327.

⁹⁰ Kur’an, çev. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (Ankara: Yıldız Matbaacılık, 1957), el-Ahzâb 33/33.

⁹¹ Kur’ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı), çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Çile Yayınları, ts.), el-Ahzâb 33/33.

⁹² Muhammed Esed, Kur’an Mesajı: Meal-Tefsir, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), el-Ahzâb 33/33.

⁹³ Talat Koçyiğit, Kur’an-ı Kerim Meal ve Tefsiri (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 5/531.

⁹⁴ Son Çağrı Kur’an, çev. Salih Akdemir (İstanbul: Ankara Okulu Yayınları, 2009), el-Ahzâb 33/33.

⁹⁵ Kur’ân-ı Kerim ve Cümle Meâli, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.), el-Ahzâb 33/33.

⁹⁶ Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meâli, çev. M. Beşir Eryarsoy - Ahmet Ağırakça (İstanbul: Buruç Yayınları, 1997), el-Ahzâb 33/33.

- “Evelerinizde oturun / وَفَرَّوْا.”⁹⁷ (Hüseyin Atay)
- “Evelerinizde oturun / وَفَرَّوْا.”⁹⁸ (Murat Sülün)
- “Evelerinizde oturunuz / وَفَرَّوْا.”⁹⁹ (Bayraktar Bayraklı)
- “Evelerinizde oturun / وَفَرَّوْا.”¹⁰⁰ (Mehmet Okuyan)
- “Evelerinizde oturun / وَفَرَّوْا.”¹⁰¹ (Diyanet Vakfı Meâli)
- “Evelerinizde oturun / وَفَرَّوْا.”¹⁰² (Diyanet İşleri Başkanlığı-Kur'ân Yolu

Meâli)

• “(Ey peygamber eşleri, dışarı çıkmanızı gerektiren bir sebep olmadıkça) Evelerinizde oturun / وَفَرَّوْا.”¹⁰³ (Veli Tahir Erdoğan)

• “Hem vakarınızla evelerinizde durun / وَفَرَّوْا.”¹⁰⁴ (Elmalılı Muhammed Hamdi/öl. 1942)

- “(Vakaar ile) evelerinizde oturun / وَفَرَّوْا.”¹⁰⁵ (Hasan Basri Çantay/öl. 1964)
- “Evelerinizde onurla oturun / وَفَرَّوْا.”¹⁰⁶ (Muhammed Hamidullah/öl. 2002)
- “Evelerinizde de vakarlı oturun / وَفَرَّوْا.”¹⁰⁷ (Yaşar Nuri Öztürk/öl. 2016)

⁹⁷ Kuran Türkçe Çeviri, çev. Hüseyin Atay (Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2013), Ahzâb 33/33.

⁹⁸ Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, çev. Murat Sülün (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012), el-Ahzâb 33/33.

⁹⁹ Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Meâli, çev. Bayraktar Bayraklı (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007), el-Ahzâb 33/33.

¹⁰⁰ Geniş Açıklamalı Kur'an Meal-Tefsir, çev. Mehmet Okuyan (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2022), el-Ahzâb 33/33.

¹⁰¹ Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: TDV Yayınları, 2017), el-Ahzâb 33/33.

¹⁰² Kur'an Yolu Meâli, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: DİB Yayınları, 2020), el-Ahzâb 33/33.

¹⁰³ Kur'an Bana Ne Diyor? Açıklamalı Meal, çev. Veli Tahir Erdoğan (İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2016), el-Ahzâb 33/33.

¹⁰⁴ Hak Dini Kur'an Dili (Kur'an-ı Kerim ve Meali), nşr. Dücane Cündioğlu, çev. Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı (İstanbul: İslamoğlu Yayıncılık, 1993), el-Ahzâb 33/33.

¹⁰⁵ Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, nşr. Mürşid Çantay, çev. Hasan Basri Çantay (İstanbul: Elif Ofset, 1990), el-Ahzâb 33/33.

¹⁰⁶ Muhammed Hamidullah, Aziz Kur'an: Çeviri ve Açıklama, çev. Abdülaziz Hatip - Mahmut Kanık (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), el-Ahzâb 33/33.

¹⁰⁷ Surelerin İnış Sırasına Göre Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri), çev. Yaşar Nuri Öztürk (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2000), el-Ahzâb 33/33.

- “Evlernizde vakarınızla oturun” / وَقَرُّونَ.¹⁰⁸ (Abdülkadir Şener, M. Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım)
- “[Dışarı çıkmayı gerektiren bir durum olmadıkça] evlernizde vakarınızla oturun / وَقَرُّونَ.”¹⁰⁹ (Mustafa Öztürk)
- “Evlernizde vakarla-oturun (evlernizi karargah edinin) / وَقَرُّونَ.”¹¹⁰ (Ali Bulaç)
- “İffet ve edebinizle, vakar içinde evlernizde oturun / وَقَرُّونَ.”¹¹¹ (Mahmut Kısa)
- “Evlernizde dahi vakarlı olun/saygın giyinin / وَقَرُّونَ.”¹¹² (Mehmet Çakır)
- “Evlernizde vakarlı olun / وَقَرُّونَ.”¹¹³ (Erhan Aktaş)
- “Zaruri bir ihtiyaç olmadıkça vakarınızı koruyarak evinizde oturunuz / وَقَرُّونَ.”¹¹⁴ (Hasan Elik - Muhammed Coşkun)
- “Evlernizde ağırbaşlılıkla oturun / وَقَرُّونَ.”¹¹⁵ (M. Yaşar Kandemir vd.)
- “Evlernizde (dahi) ağırbaşlılığınızı koruyun! / وَقَرُّونَ.”¹¹⁶ (Mustafa İslamoğlu)
- “Evlernizde ağırbaşlılıkla oturun / وَقَرُّونَ.”¹¹⁷ (Orhan Çeker)

¹⁰⁸ el-Ahzâb 33/33.

¹⁰⁹ el-Ahzâb 33/33.

¹¹⁰ Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı, çev. Ali Bulaç (İstanbul: Çıra Yayınları, 2015), el-Ahzâb 33/33.

¹¹¹ Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali, çev. Mahmut Kısa (Konya: Armağan Kitaplar, 2016), el-Ahzâb 33/33.

¹¹² Kur'an-ı Kerim ve Türkçesi, çev. Mehmet Çakır (İzmir: Birleşik Matbaacılık, 2010), el-Ahzâb 33/33.

¹¹³ Kerim Kur'an Türkçe Çeviri, çev. Erhan Aktaş (Ankara: Dumat Ofset, 2016), el-Ahzâb 33/33.

¹¹⁴ Tevhit Mesajı (Özlü Kur'an Tefsiri), çev. Hasan Elik - Muhammed Coşkun (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2015), el-Ahzâb 33/33.

¹¹⁵ Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meâlî, çev. M. Yaşar Kandemir vd. (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014), el-Ahzâb 33/33.

¹¹⁶ el-Ahzâb 33/33.

¹¹⁷ Kur'ân-ı Kerim'in Envârî'ndan Tefsir Özetli Meâl, çev. Orhan Çeker (Ankara: Takdim Yayınları, 2021), el-Ahzâb 33/33.

- “Evlerinizde ağırbaşlı oturun! / ؤُؤؤ.”¹¹⁸ (Murat Padak)

Değerlendirme ve Sonuç

Kur'ân meâllerinde kimi zaman ciddi çeviri hatalarıyla karşılaşmaktadır. Bu çevirilerin en büyük zaafı, yönemsizliktir. Türkiye’de ve İslâm dünyasının neredeyse tamamında kıraati tercih edilen Âsım kıraatinin Hafs rivâyetinin Türkçe meâllere yeterince aktarılmaması da bunun bir sonucudur. Bu çerçevede çalışmada, Ahzâb sûresinin 33. âyetinde yer alan “ؤُؤ” sözcüğünün anlamının Âsım’ın kıraati dikkate alınmadan Kur'ân meâllerine yansıtılması irdelemiştir.

“ؤُؤ” kelimesini Âsım, Nâfi‘ ve Ebû Ca‘fer fethalı (ؤُؤ), geri kalan kıraat imamaları ise kesreli (ؤُؤ) okumuşlardır. Her iki kıraat vechi de sahih kıraat kategorisindedir. Müfessirlerin bir kısmı nakledilen hadisler çerçevesinde sözcüğün fethalı kıraatini benimserken, başta dilbilimsel tefsirler olmak üzere bir kısmının da çoğunluğun kıraati olan kesreli kıraati tercih ettikleri görülmüştür.

Kıraat farklılıklarından kaynaklı sözcüğün morfolojik özelliklerine dair serdedilen görüşler, kelimenin dört farklı anlama gelmesini mümkün kılmaktadır. Ancak genel kabule göre kelimenin “vakar” ve “karar” olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Ayrıca bazı Arap dil âlimlerinin sözcüğün gramer yapısına dair belirttikleri görüşler nedeniyle kelimeye “toplanmak” ve “göz aydınlığı” anlamları da yüklenmiştir. Sözcüğün yapısal özelliği sebebiyle “karar” anlamında olamayacağının belirtilmesi, sahih kıraat olan Âsım’ın kıraatinin hatalı okuyuş olarak addedilmesine yol açmıştır. Oysa iddia edilenin aksine mezkûr kullanımın farklı lehçelerde bulunduğu görülmüştür.

Âsım’ın kıraatine göre kelime “oturmak”, “toplanmak” ve “göz aydınlığı” anlamlarına gelmektedir. Sözcüğün yüklediği “vakar” anlamı ise bir diğer kıraat vechi olan kesreli (ؤُؤ) kıraatte mevcuttur. Ancak bazı meâllerin, sözcüğün diğer kıraatine göre âyeti tercüme ettikleri görülmüştür. Şu hâlde günümüzde

---

¹¹⁸ Konu Başlıklı ve Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meâli, çev. Murat Padak (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2023), el-Ahzâb 33/33.

Kur'ân metninde yer alan bir kelimenin tilâvet edilenden farklı bir şekilde tercüme edilmesi söz konusudur. Örnek verecek olursak Elmalılı, Hasan Basri Çantay, Yaşar Nuri Öztürk ve Mustafa Öztürk, bu sözcüğü Âsım kıraatine göre tercüme etmemişler; kelimeyi hem “vakar” hem de “karar” anlamını barındıracak şekilde, bir diğer ifadeyle kıraatleri birleştirerek çevirmişlerdir. Oysa söz konusu kelimenin yapısal farklılıkları nedeniyle her iki anlamı da taşıması mümkün değildir. Ayrıca geleneksel kıraat algısına göre her bir kıraat vecihi farklı bir âyet mesabesindedir. Bununla beraber müfessirlerin, “kesreli kıraate göre her iki anlam da muhtemeldir; bu sebeple tercih edilmektedir” şeklindeki ifadelerinin meâl yazarları tarafından bir kelimenin iki farklı anlamı yansıttığı şeklinde yanlış anlaşıldığını düşünmekteyiz. Öte yandan Mustafa İslamoğlu, Mehmet Çakır ve Erhan Aktaş sözcüğe “oturmak” anlamını vermeden ve Âsım kıraati ile hiçbir alakası olmayan “vakar” sözcüğü ile tercüme etmişlerdir. Ancak Âsım kıraatine göre söz konusu kelime, gramer yapısı sebebiyle “vakar” anlamında kullanılamamaktadır. Bununla beraber Erhan Aktaş'ın ilgili âyetin açıklama kısmına “Âyette oturmaktan söz eden herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Âyet evde oturmaktan değil, vakarlı olmaktan söz etmektedir.” şeklindeki yorumu ilginçtir. Halbuki Âsım'ın kıraatine göre âyette “evde vakarlı olmak” anlamını ifade edecek bir ibare bulunmamaktadır.

İnceleme konusu olan meâllerin çoğunluğunun söz konusu sözcüğü Âsım kıraatine göre “evde oturunuz” şeklinde çevirdikleri görülmüştür. Bu çeviri, Âsım kıraatini yansıtmaktadır. Ancak Muhammed Esed'in “evde sessizce/quietly oturun” şeklinde olan çevirisinde yer alan “sessiz” ifadesi, kelimenin barındırdığı bir anlam olmamakla birlikte müfessirlerin de böyle bir yorumda bulunmadıklarını söyleyebiliriz. Bununla beraber inceleme konusu olan meâllerin tamamı, Âsım kıraatine göre sözcüğün muhtemel anlamlarından olan “toplanmak” ve “göz aydınlığı” manalarını çeviriye yansıtmamışlardır. Sadece Mustafa İslamoğlu ilgili âyetin açıklama kısmında sözcüğün “evlerinizde göz aydınlığı olun” anlamına temas etmiştir.

Mustafa Öztürk gibi bazı meâl yazarlarının önsözde kıraat farklılıklarına dair ilgili yerlerde açıklamada bulduklarını belirtmeleri, meâl yazım yöntemi açısından önemlidir. Ancak Öztürk'ün incelenen âyetteki kıraat vecihlerini açıklamadan, kelimedeki farklı okuyuşlara değinmeden başka bir kıraate göre âyeti tercüme etmesi bir çelişkidir. Aynı yöntemi uygulayan Abdülkadir

Şener, M. Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım ile Mustafa İslamoğlu, her ne kadar meâlde Âsım kıraatine göre kelimeyi tercüme etmeseler de âyetin açıklama kısmında kıraat farklılıklarına yer vermişler ve tercih ettikleri kıraate göre âyeti yorumladıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan çoğu meâlin bu durumu göz önünde bulundurmadığı görülmektedir. Bu meâllerin Kur'ân'daki bir kelimeyi hangi kıraati esas aldığını belirtmeden tercüme etmesi, belirli bir yöntemden yoksun olduklarını göstermektedir. Elbette sahih kıraatler arasından bir tercih söz konusu olabilir. Hatta Hz. Peygamber bile yedi harf ruhsatı gereği Kur'ân'ı kimi zaman farklı kıraatlere göre okumuştur. Ancak hayatının çoğunluğunda Kur'ân-ı Kerim'i Kureys lehçesi üzerine okumuştur.

Netice itibariyle çalışmada, inceleme konusu olan meâllerin yaklaşık yarısının (Elmalılı, Hasan Basri Çantay, Muhammed Hamidullah, Yaşar Nuri Öztürk, Abdülkadir Şener vd, Mustafa Öztürk, Ali Bulaç, Mahmut Kısa, Mehmet Çakır, Erhan Aktaş, Hasan Elik - Muhammed Coşkun, M. Yaşar Kandemir vd, Mustafa İslamoğlu, Orhan Çeker ve Murat Padak) Âsım kıraatini meâllerine yansıtmadıkları görülmüştür. Bu durum, meâl okuyucusunun Âsım kıraati ile hiçbir alakası olmayan bir anlamın Kur'ân metninde yer alan sözcüğün karşılığı olduğu vehmine kapılmasına sebep olacaktır. Bunun önüne geçmek adına öncelikle Kur'ân metninde yer alan ve Âsım kıraatine göre okunan kelimenin anlamı meâllere yansıtılmalıdır. Sonrasında ilgili kelimedeki kıraat vecihlerine açıklamada yer verilmeli ve âyetin bu kıraat farklılıkları ekseninde yüklendiği anlamlar aktarılmalıdır. Daha sonra tercih edilen kıraat vechi ve anlamı belirtilmelidir. Bununla beraber kıraat farklılıklarından kaynaklı anlamlara parantez içerisinde de değinilebilir. Bu yönüyle tefsirlerde görülen yorum zenginliğinin Kur'ân meâllerine de yansımalarının söz konusu olacağı söylenebilir.

Kaynakça

- Ahmed 'Ubeyd ed-De'âs vd. *İ'râbu'l-Şur'ân*. 3 Cilt. Dimaşk: Dâru'n-Nemîr, 1425-2004.
- Son Çağrı Kur'an*. çev. Salih Akdemir. İstanbul: Ankara Okulu Yayınları, 2. Basım, 2009.
- Kerim Kur'an Türkçe Çeviri*. çev. Erhan Aktaş. Ankara: Dumat Ofset, 4. Basım, 2016.

Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'î'l-me'sânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru 'İhyâi't-Turâşi'l-'Arabî, ts.

Kuran Türkçe Çeviri. çev. Hüseyin Atay. Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2013.

Kur'ân-ı Kerim ve Cümle Meâli. çev. Süleyman Ateş. İstanbul: Yenii Ufuklar Neşriyat, ts.

Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2010.

Kur'an. çev. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu. Ankara: Yıldız Matbaacılık, 1957.

Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Meâli. çev. Bayraktar Bayraklı. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.

Bayraktutan, Osman. "Kırâatlere Dil Mantığına Göre Yaklaşımlara Eleştirel Bir Bakış". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (Ekim 2018), 75-107.

Bekiroğlu, Harun. *Kur'ân Yorumunda Fıkıh Usûlüünün İşlevi*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2020.

Bıykoğlu, Yakup. "Semantik Açından Kur'ân'da 'Vakar' Kavramı". *Rize İlahiyat Dergisi* 23 (Nisan 2023), 47-60. <https://doi.org/10.32950/rid.1255500>

Bikâî, Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer. *Naẓmu'd-durer fi tenâsubi'l-âÿâti ve's-suver*. 22 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.

Bilgin, Abdulcelil. "Kur'an Meallerinde Özne Yanlıklarının Neden Olduğu Çeviri Hataları". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Şubat 2017), 65-79.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsî ve Tefsîri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Boşnak, Merve. *Kur'ân Meallerindeki Hataların Sebepleri (Seçme Mealler Çerçevesinde)*. İstanbul: M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi uş-şahîh*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002.

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı. çev. Ali Bulaç. İstanbul: Çıra Yayınları, 2015.

- Candan, Abdulcelil. "Meâl ve Tefsirlerde Görülen Bazı Sözcük ve Deyim Hataları ile Bunların Önemli Nedenleri". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 1/3 (Aralık 2001), 85-105. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3343156>.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî. *Ahğâmu'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Sadık Kamhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru 'İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1412/1992.
- Cündioğlu, Cüdane. *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Kur'an-ı Kerîm ve Türkçesi*. çev. Mehmet Çakır. İzmir: Birleşik Matbaacılık, 2010.
- Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. çev. Hasan Basri Çantay. nşr. Mürşid Çantay. İstanbul: Elif Ofset, 15. Basım, 1990.
- Kur'ân-ı Kerîm'in Envârı'ndan Tefsir Özetli Meâl*. çev. Orhan Çeker. Ankara: Takdim Yayınları, 2021.
- Çelikel, Fatih. "Ferşî Kıraat Farklılıkları Bağlamında Bazı Kur'ân Meâllerinin Mukayeseli Tahlili". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 15/1 (Haziran 2024), 68-85. <https://doi.org/10.51605/mesned.1483919>
- Çetin, Abdurrahman. *Kıraatların Tefsire Etkisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- Dağ, Mehmet. *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: İSAM Yayınları, 3. Basım, 2011.
- Dânî, Ebû Amr Osmân. *Câmi'u'l-beyân fi'l-kırâ'âti's-seb'*. thk. Muhammed Şadûk el-Cezâîrî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli (Türkçe Anlamı)*. çev. Ahmed Davudoğlu. İstanbul: Çile Yayınları, ts.
- Dölek, Adem. "Kadınların Sosyal Durumlarıyla İlgili Olarak Kur'ân'daki 'Karne' Fiilinin Müfessirlerce Yorumu". *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* 8 (2019), 183-215.
- Ebû Alî el-Fârisî. *el-Hücce li'l-kurrâi's-seb'a*. thk. Bedrettin Kahveci vd. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Memûn li't-Turâs, 1413/1993.

- Ebû Bekir İbnü'l-‘Arabî. *Ahkâmu'l-‘Kur’ân*. thk. Muhammed Abdülkadir ‘Aâtâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2002.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî. *el-Baḥru'l-muḥîṭ*. thk. Ali Muhammed Mu'avvaḍ - ‘Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî. *Tuḥfetu'l-erîb bi-mâ fi'l-‘Kur’ân mine'l-ġarîb*. thk. Semîr el-Meczûb. Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, ts.
- Ebû Şâme el-Makdisî. *İbrâzu'l-me ‘ânî min Hırzi'l-emânî*. thk. İbrahim ‘Aṭve ‘İvaḍ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm. *el-Ġarîbu'l-muşannef*. thk. Muhammed Muhtar el-‘Abidî. 3 Cilt. Kahire: Dâru Mıṣr li’-ṭ-ṭabâ’a, 1996/1416.
- Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm. *Ġarîbu'l-ḥadîs*. nşr. ‘Abdu'l-muîd Ḥân vd. 4 Cilt. Haydarâbâd: Maṭba‘atu Dâireti'l-Me‘ârifî'l-Osmâniyye, 1384/1964.
- Tevhit Mesajı (Özli Kur’an Tefsiri)*. çev. Hasan Elik - Muhammed Coşkun. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur’an Dili*. nşr. Asım Cüneyd Köksal, Murat Kaya. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Hak Dini Kur’an Dili (Kur’an-ı Kerim ve Meali)*. çev. Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı. nşr. Düccane Cündioğlu. İstanbul: İslamoğlu Yayıncılık, 1993.
- Kur’an Bana Ne Diyor? Açıklamalı Meal*. çev. Veli Tahir Erdoğan. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 2016.
- Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâlî*. çev. M. Beşir Eryarsoy - Ahmet Ağırakça. İstanbul: Buruç Yayınları, 1997.
- Esed, Muhammed. *Kur’an Mesajı: Meal-Tefsir*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 9. Basım, 2015.

- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Me'âni'l-kırâ'ât*. thk. İyâd Mustafa Dervîş - İvâd Hâmd el-Kûzî. b.y., 1414/1993.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-luğa*. thk. Abdusselâm Hârûn. 15 Cilt. Kahire: Dâru'l-Mışriyye, ts.
- Ferrâ', Yahyâ b. Ziyâd. *Me'âni'l-Kur'ân*. 3 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 2. Basım, 1403/1983.
- Gördük, Yunus Emre. "Tefsir-Meâl İlişkisi Üzerine Bir Analiz: Bakara Sûresi 184. Âyetin Türkçeye Aktarımı Örneği". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/3 (Aralık 2020), 1455-1474. <https://doi.org/10.18505/cuid.780369>
- Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Abdülhamit Hendâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Hamidullah, Muhammed. *Aziz Kur'an: Çeviri ve Açıklama*. çev. Abdülaziz Hatip - Mahmut Kanık. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Havuz, Hasan Hüseyin. *Usûlî ve Ferîî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be ve Hafs Rivayeti)*. Bursa: Bursa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Kur'an Yolu Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: DİB Yayınları, 8. Basım, 2020.
- Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: TDV Yayınları, 2017.
- İbn Âdil ed-Dımaşkî. *el-Lubâb fî ulûmi'l-Kitâb*. thk. Ali Mu'avvað - Âdil Abdulmevcûd. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- İbn Aşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed. *et-Teshîl li-ulûmi't-tenzîl*. thk. Muhammed Sâlim. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1436/2015.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyin Ahmed. *Mu'cemu Meķâyîsi'l-luğa*. thk. Abdusselâm Hârûn. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1399/1979.

- İbn Hâleveyh, Ebû Abdillâh el-Hüseyn. *Îrâbu'l-kırâ'âtî's-seb' ve îlelühâ*. thk. Abdurrahman b. Süleyman. 2 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hancı, 1992/1413.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Şihâbiddîn. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*. thk. Mustafa Seyyid Muhammed vd. 15 Cilt. Kahire: Muessesetu Kurtuba, 1421/2000.
- İbn Kuteybe, Abdullâh b. Müslim. *Tefsîru garîbil-Kur'ân*. thk. Seyyid Ahmed Sağar. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1398/1978.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İbn Mihrân en-Nîsâbûrî. *el-Mebsût fi'l-kırâ'âtî'l-uşr*. thk. Sübey' Hamza Hâkimî. Dîmaşk: Mecme'u'l-luğeti'l-Arabî, 1401/1980.
- İbn Mücâhid, Ahmed b. Mûsâ. *Kitâbu's-Seb'a fi'l-kırâ'ât*. thk. Şevkî Dayf. Kahire: Dâru'l-Me'arif, 1972.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddîn. *en-Neşr fi'l-kırâ'âtî'l-uşr*. thk. Ali eđ-Đabbâğ. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Hayat Kitabı Kur'an: Gereçeli Meal-Tefsir*. çev. Mustafa İslamoğlu. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*. çev. İsmail Hakkı İzmirli. İstanbul: Eren Yayınları, ts.
- Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meâli*. çev. M. Yaşar Kandemir vd. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014.
- Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*. çev. Mahmut Kısa. Konya: Armağan Kitaplar, 2016.
- Koçyiğit, Hikmet. "Günümüz Türkçe Kur'ân Mealleri Üzerine Bir Tasnif Değerlendirmesi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (Aralık 2017), 79-121. <http://dx.doi.org/10.26650/ilahiyat.2017.19.2.0016>
- Koçyiğit, Talat. *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*. 7 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 2016.

- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*. thk. Abdullâh et-Türkî. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1427/2006.
- Ma'mer b. Müsennâ, Ebû Ubeyde. *Mecâzu'l-Ḳur'ân*. thk. Fuat Sezgin. 2 Cilt. Mısır: Mektebetu'l-Ḥancî, ts.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*. thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen. *en-Nuket ve'l-uyûn*. thk. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Mekkî b. Ebû Tâlib. *el-Keşf an vucûhi'l-ḳırâ'âti's-seb' ve ilelihâ ve ḥucejihâ*. thk. Muhyiddin Ramazan. 2 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 3. Basım, 1984/1404.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. 5 Cilt. Beyrut: Muessesetu't-Târîhi'l-Arabî, 1423/2002.
- Müntecebüddin el-Hemedânî. *el-Ferîd fi 'i'râbi'l-Ḳur'âni'l-mecîd*. thk. Muhammed Nizamettin el-Fettîḥ. 6 Cilt. Medine: Dâru'z-Zemân, 1427/2006.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer. *Me'âni'l-Ḳur'ân*. thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî. 6 Cilt. Mekke: Câmi'atu 'Ümmi'l-Ḳura, 1408/1988.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer. *İ'râbu'l-Ḳur'ân*. nşr. Ḥâlid el-'Alî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, 1429/2008.
- Geniş Açıklamalı Kur'an Meal-Tefsir*. çev. Mehmet Okuyan. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Önen, Hacı. "Kıraat Farklıklarının Meâllere Yansıması: Hasan Basri Çantay ve Kur'ân Yolu Mealleri Örneği". *The Journal of Academic Social Science Studies* 1/54 (Bahar 2017), 153-163. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS6889>
- Özcan, Esat. "Dil Kurallarının Kıraat Tercihindeki Etkisi: Kutrub Örneği". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Haziran 2021), 135-153.
- Öztürk, Mustafa. *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 3. Basım, 2015.

Kur'an-ı Kerim Meali (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri). çev. Mustafa Öztürk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.

Surelerin İniş Sırasına Göre Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri). çev. Yaşar Nuri Öztürk. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 66. Basım, 2000.

Konu Başlıklı ve Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meâli. çev. Murat Padak. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2023.

Râğıb el-İsfahânî. *el-Mufredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed el-Keylânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Râzî, Fahreddin. *Mefâtîhu'l-ğayb*. 31 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.

Sağlam, Mustafa. "Kıraat Farklılıklarının Meale Yansıtılmasıyla İlgili İyileştirmeye Açık Alanlar: Kur'an Yolu Meali Örneği". *Meallerde Geliştirmeye Açık Alanlar*. ed. Bayram Köseoğlu - Mustafa Güvenç. 600-613. Ankara: D.İ.B. Yayınları, 2021.

Sağlam, Mustafa. "Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli'nde Kıraatlerin Ele Alınışı ve Kıraatlerden Yararlanma Biçimi". *Kur'ân Meâlleri: Sorunlar, Çözüm Önerileri*. ed. Murat Serdar vd. II/447-472. İstanbul: Kitap Dünyası, 2023.

Semîn el-Halebî. *ed-Durru'l-maşûn fi ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*. thk. Ahmed el-Ĥarrâţ. 11 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Ķalem, ts.

Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı. çev. Murat Sülün. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.

Süyûtî, Celâlüddîn. *ed-Durru'l-mensûr*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî vd. 17 Cilt. Kahire: Merkezi Hecr, 1424/2003.

Yüce Kur'an ve Açıklamalı - Yorumlu Meali. çev. Abdülkadir Şener vd. İzmir: TDV Yayınları, 2014.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullâh et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hecr, 1422/2001.

- Taşdoğan, Ahmet. "Zuhurf Sûresinin 88. Âyeti Bağlamında Dil Kurallarının Kıraatlerin Anlaşılmasındaki Rolü ve Etkisi". *Harran İlahiyat Dergisi* 51 (Haziran 2024), 226-246. <https://doi.org/10.30623/hij.1436130>
- Temel, Ali. "Kırâat Farklılıklarının Meale Yansıtılması - Mustafa Öztürk ve Kur'an-ı Kerim Meali Örneği". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 22/2 (Aralık 2022), 345-365. <https://doi.org/10.30627/cuilah.1159389>
- Tirmizî, Muhammed b İsâ. *es-Sünen*. nşr. Ebû 'Ubeyde Haşhûr b. Hasen. Riyad: Mektebetu'l-Ma'ârif, ts.
- Tuğral, Rahim. "Günümüz Türkçe Tefsir ve Meallerde Kıraat Farklılıklarının İzleri". 203-216. Samsun, 1992.
- Ünal, Mehmet. "Bir Kıraat Terimi Olarak 'Hüccet'in Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi". *İslami Araştırmalar Dergisi* 17/1 (2004), 69-83.
- Yeşildağ, Metin. *Anlama Etki Eden Kıraat Farklılıklarının Türkçe Kur'ân Meallerine Yansımaları*. Isparta: S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yüksel, Yakup. "Kıraat Farklılıklarının Meâllere Yansıtılması Sorunu (İsra ve Kehf Sûreleri Örneği)". *EKEV Akademi Dergisi* 20/66 (Bahar 2016), 619-640.
- Yüksel, Yakup. "Kıraatlerin Mâhiyeti ve Tarihi". *Mevzu - Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (Mart 2021), 127-168. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4322646>
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm. *Me'âni'l-Kur'ân ve 'i'râbüh*. thk. 'Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1408/1998.
- Zemahşerî, Cârullah. *el-Fâiğ fi Ğarîbi'l-ğadîs*. thk. Ali Muhammed Becâvî - Muhammed abu'l-Fağl İbrâhîm. 4 Cilt. b.y.: Mağba'atu İsâ el-Bâbî el-ğalebî, 2. Basım, ts.
- Zemahşerî, Cârullah. *el-Keşşâf 'an Ğakâiki Ğavâmiği't-tenzîl*. thk. Ali Mu'avvağ - 'Âdil Abdulmevcûd. 6 Cilt. Riyad: Mektebetu'l-Ubeyğân, 1418/1998.